בס"ד

מעיין • מקור

Forrás

2013. január-február
IV. évfolyam 3. szám
שבט תשע"ג

Időszaki kiadvány • Kiadja a Lativ Alapítvány • למען תחייה יהודית בהונגריה

Oblath
Kóser Bolt

Cím:
Bp., VII. ker., Dob u. 16.

Telefon:
06 (70) 632-2771

Nyitva tartás:
hétfő–csütörtök: 8–19h
péntek: 8–14h

Made with kosher ingredients — Goldmann — Made with kosher ingredients

Kóser párve

édes, sós

sütemények

és torták

Goldmann & Társa Kft.
Cím: 1149 Budapest, Mogyoródi út 32.
E-mail: info@goldmann-cakes.hu
Web: www.goldmann-cakes.hu
Goldmann Mariann: 70/327-9234, Áhel Ágnes: 20/413-5430

Aleph Bet אב

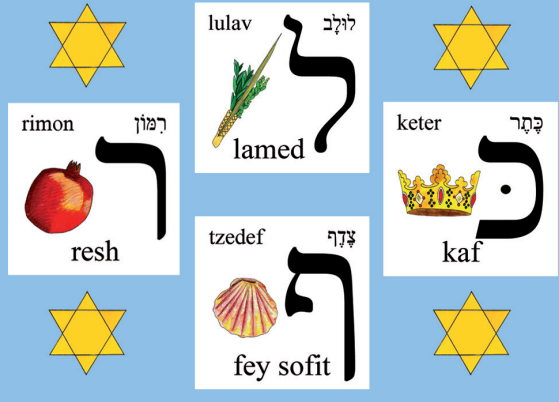

Memory Game
Memória Játék
משחק זכרון

62 cards kártya קלפים

www.malka-design.com

Erika 06 70 9787141

Tartalom

KÖSZÖNTŐ 3

FILOZÓFIA
Élet a halál után 4

VÁROSOK
Krakkó zsidónegyede a megújulásra vár 6

HETISZAKASZ
Vájerá • **A fáraó és a szabad akarat** 9
Bo • **Mózes és a pészáchi áldozat** 10
Besálách • **Felszabadítani saját magunkat** 11
Jitro • **A válasz** 12
Mispátim • **Nem idegen közöttünk** 13

Ősz a Midrásában 14

TÖRTÉNELEM 16
A független királyság provinciává válik

ARCKÉPCSARNOK 17
Após és vej

NŐI SZEMMEL 18
Ráchel és Lea • II. rész

KULTÚRA 20
A zsidók története a kezdetektől a pesti letelepedésig

GASZTRONÓMIA 21
Szombati tu bisváti menüsor

A chevrutáról a neveléstudomány szemszögéből 22

GYEREKNEVELÉS 24
A szigor vagy a figyelem a jobb nevelési eszköz?

GYEREKSAROK 25
Mivel is áldhatnálak meg, kis fácska?

Órarend 26

מעיין • מקור
Forrás
A Lativ Alapítvány időszaki kiadványa

Kiadja a Lativ Barátai A Zsidó Reneszánszért Magyarországon Alapítvány • 1067 Budapest, Eötvös utca 29. • +36 (70) 320-4277 • www.lativ.hu • info@lativ.hu • Felelős kiadó: Keleti Dávid rabbi • Szerkesztő: Dunajecz Jakab Munkatársak: Domán Sije, Arató Mátyás, Adler Tamás, Lengyel Dávid, Szántó-Várnagy Ádám, Binjomin Zeév • Tipográfia, tördelés: Deák Panka Borító: Lévai Erika • Belső illusztráció: Deák Panka • Korrektor: Székely Mária • Megjelenik havonta • A kiadvány szent szövegek részleteit és magyarázatait tartalmazza, kérjük, ne dobd el!

A Lativ Barátai Alapítvány számlaszáma:
CIB BANK 10700079-47164907-51100005
Köszönjük, hogy adományával segíti munkánkat!

Köszöntő

Vajon mi jut eszünkbe svát hónapról? Természetesen a gyümölcsök! Hiszen annak ellenére, hogy tu bisvátnak messze nincs olyan hagyománya hazai körökben, mint mondjuk egy széder estének, sokan talán kicsit valami izraeli folklorként tartják számon, az valószínűleg nagyon sok embernek mégis eszébe jut, hogy ilyenkor gyümölcsöket kell enni. Annyiban ez természetesen igaz, hogy tu bisvátnak tényleg nincs olyan súlya, mint egy tórai vagy akár egy rabbinikus ünnepnek, hiszen tu bisvátkor gyümölcsöket enni, az „csak" egy szép szokás, de maga a nap már a Misnában is említve van. Ez a nap az egyike a négy ros hásánának, az új éveknek, hiszen svát hónap 15-e a fák új éve.

Azonban ha kicsit belegondolunk, igazán furcsállhatjuk, hogy pontosan mi köze lehet a gyümölcsevésnek tu bisváthoz! (Nem tudom, hogy kedves Olvasóinknak is feltűnt-e már, hogy a zsidóságban nagyjából minden, ha nem első látásra, de legalábbis a másodikra, különösen extrémnek tűnik!) Tu bisvát a fák új éve, ami nem más, mint egy határvonal, amely meghatározza, hogy az adott termésből pontosan milyen fajta tizedeket kell adni. Ugyanis egy hétéves cikluson belül az első két évben, illetve a negyedik-ötödik évben adandó tizedek megegyeznek, míg a harmadik, illetve hatodik évben adandó tized egy kicsit különbözik. Ha az adott fa még tu bisvát előtt kezdett rügyezni, akkor a terméséből még az előző év szerinti tizedet kell adni, ha tu bisvát után, akkor a következő év szerintit. Vajon hogyan következik ebből az, hogy nekünk ezen a napon gyümölcsöket kéne ennünk!? Ráadásul pont január-február környékén! (Persze erre az egyszerű válasz, hogy zsidóéknál minden így van, például ősszel, az esős időszak kezdetén megyünk sátorozni.)

A kérdést nyitva hagynám, meghagynám a lehetőséget Olvasóinknak is, hogy gondolkozzunk, és próbálkozzunk lehetséges válaszokat találni, hiszen bizonyára sokféle helyes válasz létezik, hetven arca van a Tórának, szokásaink is mély és sokféle gyökérből táplálkoznak.

Egyvalami azonban világos. Az időszak még nem a termés, nem a gyümölcsök időszaka és mi mégis a gyümölcsökkel foglalkozunk. Tehát a gyümölcsökkel el kell kezdenünk, ha máshogy nem is, de legalább gondolati síkon foglalkozni! Minden egyes cselekedetünk olyan, mintha a termésünk lenne. Annak a termésnek meg kell érnie, elő kell rá készülni, gondolni kell rá, hogy az a pillanat, amikor a gyümölcs beérett, annak teljes szépségében és érettségében nyilvánuljon meg. A rutinból végzett, megfelelő előkészület nélküli cselekvések olyanok, mint az éretlen gyümölcsök, akár helyenként rohadtak, csúnyák.

Még tél van, a szellem él, a fizikai világ halott. Most kell előkészülnünk arra, hogy érett, szép és ízes gyümölcsöket teremjünk. A kellő elmélyedés egy-egy adott területen minden bizonnyal sikerrel fogja koronázni törekvéseinket!

Lativ Staff

Élet a halál után

Rabbi Benjamin Blech

Mostanában egyre több olyan könyv jelenik meg, amelyben a szerzők a kvantummechanika, az idegtudomány és a morálfilozófia területeiről mutatnak be eseteket, amelyekkel a tudat halál utáni létét kívánják alátámasztani.

Be kell, hogy valljam, számomra a zsidó vallás nyújtotta információk – melyeket sokkal korábban ismertem meg, mint ezeket az új eredményeket – lényegesen kielégítőbbek, mint a legimpozánsabb, tudományos érvényességgel kecsegtető eredmények a halál utáni életről.

Igaz, a zsidó hagyomány sohasem hangsúlyozta az Eljövendő Világ részleteit, vagy merült el mélyen bennük. Ez a tény egyszerűen adott volt, ami abban gyökeredzik – ahogy a kommentárokban olvashatjuk –, hogy „Isten képmására lettünk teremtve". *(1Móz. 1:27.)* Mivel Isten örökké létező, ezért kell lennie bennünk valaminek – az isteni esszencia, amit léleknek hívunk, és ami az identitásunkat hordozza –, ami ugyanilyen mértékben halhatatlan.

A testünk a föld porából lett megalkotva, így oda is kell visszatérnie. Miután eltemetnek, elemeire bomlik. De a lelkünk isteni ajándék, melyet a Mindenható lehelt belénk. Végigkísér minket az életünk során, és nem hagy el bennünket fizikai létünk végén sem.

A zsidó vallás nem mélyül el a magától értetődő dolgokban. Bizonyára van élet a halál után, hiszen enélkül az élet csupán egy múló villanás lenne, talán élvezetes, amíg tart, de végső soron teljesen értelmetlen. A Tórában megörökítették számunkra a múltat történelemként, de a jövőt elfedték előlünk. A Tóra célja, hogy az „élet fája" legyen, hogy megtanítsa számunkra, hogyan fejleszthetjük önmagunkat és a világot, amelyben élünk. Az evilági életünket követő létünk részleteit nem hagyományozták ránk. Lesz elég időnk az Eljövendő Világ isteni tervének megismerésére, amikor odaérkezünk.

De Bölcseink felismerték, hogy ha az életünket felelősségteljesen és megfelelő céltudatossággal kell élnünk, akkor vannak dolgok, amelyekről tudnunk kell. Ezért bepillantást engedtek számunkra a halálunkat követő jövőnkbe.

A halál pillanatában mindnyájan megpillanthatjuk az Örökkévalót. Isten úgy rendelte, hogy „nem láthatja őt az ember, amíg él". *(2Móz. 33:20.)* Ebben egyértelmű utalást találhatunk arra, hogy az életünk végén megkapjuk azt az ajándékot, hogy egy rövid időre megpillanthatjuk a Mindenhatót. Ez az oka annak – ahogy sok kommentátor írja –, hogy kötelesek vagyunk lecsukni a halott szemét. A szemet, amely látta Istent, el kell zárni a profán világgal való mindennemű kapcsolat elől.

Ez a pillanatnyi találkozás az, ami értelmet ad mindannyiunk életének. Amikor hirtelen ráeszmélünk, hogy minden, amit valaha tettünk vagy mondtunk, e Legfelsőbb Hatalom jelenlétében történt. Minden, amit elértünk vagy elhibáztunk, Őáltala lesz megítélve, aki mindnyájunkat megteremtett. „Tudd, hogy ki előtt kell majd végül számot adnod" – olvashatjuk a Misnában. *(Ávot 3:1.)* Vajon lehet-e annál nagyobb motiváló erő, hogy jót tegyünk és ne rosszat, mint annak a tudata, hogy a végén maga Isten fogja megítélni, hogy életünk sikeres volt-e, vagy kudarcot vallottunk?

A Kabbala mindezt kiegészíti azzal, hogy valójában nem csak Isten fog bírálni minket. Mikor elbúcsúzunk a világtól, levetítenek számunkra egy filmet, mely az életünk jeleneteiből áll. Életünk minden pillanatának szemtanúi lehetünk, amint hihetetlen gyorsasággal elsuhannak előttünk. És ahogy nézzük ezt a filmet, lesznek olyan részek, amikor szégyenkezni fogunk, máskor pedig örömtelien mosolygunk. Erkölcsi vétkeink fájdalmas borzongást fognak okozni, a rossz ösztön felett aratott győzelmeink pedig a lelki diadal magasztos érzésével ajándékoznak majd meg minket. Ekkor ráeszmélünk, hogy mi magunk vagyunk életünk legfőbb bírái. Azáltal, hogy a halál után megpillantunk egy örökkévaló nézőpontot, bölcsességet kapunk, hogy a Menny mércéje szerint ítélhessük meg saját életünket.

Örökkévalóság itt és most

Van egy zsinagóga Jeruzsálemben, amelynek igen szokatlan építészeti sajátosságai vannak. A közösség felé néző egyik falba egy koporsót építettek. Mikor meglátogattam ezt a helyet, és szóvá tettem ezt az igencsak morbidnak tűnő részletet, az idősek egyike elmondta, hogy ez egy több száz éves hagyománya a közösségüknek. Célja mindenkit emlékeztetni arra a sarkalatos igazságra, hogy halandóként mindannyiunknak az a sorsa, hogy egy nap találkozzunk a Teremtőnkkel. A végső ítélet alól senki sincs felmentve. Ezt mindennap a tudatunk homlokterébe helyezni egyáltalán nem morbid – válaszolta mosolyogva –, sokkal inkább *micvá*.

Nem szükséges tudnunk az Eljövendő Világ részleteit. De állandóan tudatában kell lennünk, hogy a napjaink egy magasabb autoritás által lesznek megítélve. És mi magunk is részt veszünk majd ebben az isteni ítéletben.

Nincs tiszta képünk a mennyországról és a pokolról. Bár Maimonidész szerint a halál utáni jutalomban és

büntetésben való hit egyike a zsidó vallás 13 hitelvének, mégsem tudjuk pontosan, hogy mit rejt magában ez az elképzelés. De megkockáztathatunk egy feltevést. Mivel a következő világba való belépésünk előtt mindnyájunknak meg kell néznünk az életünkről szóló filmet, vajon milyen nagyobb büntetést lehet elképzelni annál, mint hogy felismerjük benne lelkiismeretlen cselekedeteinket és szégyenletes bukásainkat? És mi lehet annál nagyobb jutalom, mint hogy látjuk: életünk nemes cselekedetei, a jóság, az adakozás, a kegyesség és a vallásos viselkedés tetszést kelt az Örökkévaló szemében?

Ezért olyan fontos, hogy felismerjük: a halál nem a vég. És még ha nem is tudjuk pontosan hogyan fognak bánni a lelkünkkel odafent vagy odalent, biztosak lehetünk benne, hogy az igaz emberek megkapják jutalmukat a jócselekedeteiknek megfelelően, és a gonoszok megbánják bűneiket, amiket elkövettek.

Mi a pokol? Idézd fel magadban, milyen volt, amikor iskolás korodban valamilyen megalázó dolog történt veled. A szégyen érzését és a vágyat, hogy bárcsak megnyílna alattad a föld, hogy elmenekülhess. Ez a pokol. Annak a legmélyebb átélése, hogy az életünket (vagy annak egy részét) elpazaroltuk, ami mély megbánáshoz és szégyenkezéshez vezet.

A jó hír, hogy Isten – az Ő végtelen jóságában – úgy határozott, hogy mindez egy tisztító folyamat legyen, amelynek során egy év (vagy kevesebb) alatt minden bűnünk örökre eltörlődik.

A függöny behúzása

Akkor hát miért gondoljunk a halálunkra, amíg élünk? A válasz egyszerű és egyben mély. Bármilyen cselekedetet teszünk életünk során, közben tudatosítanunk kell, hogy milyen hatással lesz ránk az örökkévalóságban.

Mindezt talán a következő történet világíthatja meg a legjobban. Egyszer egy nagyon gazdag ember – aki nem volt híres a kegyességéről –, egy hosszú sor végén találta magát, amelyben az emberek arra vártak, hogy az Égi Bíróság értékelje életüket. Gondosan figyelte, hogyan ítélik meg az előtte lévőket, felidézve erényeiket és bukásaikat. Sokuknál úgy tűnt, hogy a mérleg nyelve ellenük billen, ám ekkor hirtelen valamilyen kegyes cselekedetet idéztek fel az életükből, amely drámai módon billentette vissza a mérleget az ő javukra. A gazdag ember mindezt megjegyezte, és mosolygott magában.

Mikor rákerült a sor, magabiztosan így szólt: „Lehet, hogy sok bűnt követtem el életem során, de most már tudom, hogy melyik az az erő, amely felülkerekedik mindezen. Én nagyon gazdag ember vagyok, és boldogan kitöltök egy nagy összegű csekket bármekkora adományról, amit jónak láttok."

Mire a bíróság ezt válaszolta: „Nagyon sajnáljuk, de itt nem fogadunk el csekket, csak nyugtákat."

A halál igazi tragédiája, hogy a függöny behúzását jelenti a *micvá*k tekintetében. Megszűnik a szabad akaratunk, hogy jót (vagy rosszat) tegyünk. Csak amit addig a pillanatig magunkkal viszünk, azzal tudunk helyet biztosítani magunknak az örök boldogságba. Csak amit itt és most csinálunk, az számít igazán. A mai választásaink teremtik meg a részünket az Eljövendő Világban.

A halál nem pusztító, hanem egy átjáró. Ahogy a Kotzki Rebbe mondta: „A halál olyan, mint átmenni egyik szobából a másikba. És hogyha az életünket Isten akarata szerint éljük, biztosak lehetünk benne, hogy az a hely, ahová végül eljutunk, a legszebb hely lesz."

Igen, van élet a halál után. De a legkiválóbb halál utáni létet úgy érhetjük el, hogyha arra fókuszálunk, hogyan tudjuk a legtöbbet és legjobbat kihozni az életünkből a halálunk *előtt*.

fordítás · Németh Zoltán
forrás · aish.com

VÁROSOK

Krakkó zsidónegyede a megújulásra vár

Arató Mátyás

Krakkó Lengyelország egyik legszebb és legnevesebb települése, az ország kulturális fővárosa. Lakosainak száma kb. 760.000 (elővárosokkal együtt kb. 1.250.000) fő. Területe 326,8 km^2. 1795-ig Krakkó hivatalos lengyel főváros volt, bár már XVII. század elejétől Varsó vette át a fővárosi szerepek többségét (a legfontosabb szerepkörökkel: Varsó lett a Szejm, a lengyel országgyűlés alsóházának székhelye és a király székhelye is). A Kazimierz (latinul *Casimiria*, jiddisül קוזמיר) pedig azon krakkói városrész, amely a vártól, a Waweltől délkeletre fekszik, és amelyet a második világháborúig elsősorban zsidók laktak; a negyedtől délre működött Oskar Schindler Press- und Emaillierwerk nevű gyára. Kazimierzt gyakran vetik össze a pesti zsidónegyeddel – de menjünk vissza egy kicsit az időben.

A helyi legenda szerint a várost egy Krak nevű foltozóvarga alapította, majd később ő lett Krakkó első hercege is, miután megölte a Wawel barlangban élő, szüzeket felfaló kegyetlen sárkányt. Erre a történetre emlékeztet a Wawel aljában, a Visztula partján látható nagyméretű sárkány, amely félóránként igazi tüzet lehel. Krakkó műemléki városközpontja a Wawellel együtt felkerült az UNESCO Kulturális Világörökségi Listájára.

Kazimierz települést Nagy Kázmér lengyel király alapította 1335-ben egy visztulai szigeten, az ő nevét viseli ma is a kerület. Jelentős szerepe volt Wieliczka sóbányájának építésében, és a lengyel történelem egyik kiemelkedő alakja volt. Kazimierz hosszú ideig önálló volt, területét fal vette körül, és számos előjoggal bírt, saját városháza és piactere volt. Nagy Kázmér komoly szerepet szánt a településnek, itt akarta elhelyezni többek között a Jagelló Egyetemet is, de a rendszeres áradások miatt feladta nagyratörő fejlesztési terveit. A városrészbe többen Németországból érkeztek, miután ott a keresztes hadak a megelőző 250 évben folyamatosan támadták őket, és az első hadjárat idején a legnagyobb németországi központokat (Worms, Speyer, Mainz) teljesen el is pusztították.

A Schindler-gyár

A XIV. századtól kezdve – ahogy azt a történelemből tudhatjuk, egyáltalán nem egyedülálló módon – számos atrocitás érte Krakkó zsidó lakosságát; közülük sokan a közeli Kazimierzbe költöztek, és ott zsinagógát építettek. Nem váratott magára sokat a vérvád megjelenése sem, Poznanban a papok felbujtására már 1399-ben zavargások törtek ki, 1407-ben pedig Krakkóban is megismétlődött az eset. A XIV. századi járványokat (pl. fekete halál) is igyekeztek a zsidók számlájára írni Kaliszban, Krakkóban és Bochniában is. A helyi kereskedők, ha nem is dőltek be a propagandának, a konkurencia megjelenése okozta féltékenységből gyakran mégis támogatták a zsidóellenes megmozdulásokat. (A pestis miatti félelem mindazonáltal nem volt alaptalan, hiszen a fekete halál az emberi történelem egyik legpusztítóbb járványa volt, amely 1348 és 1350 között tetőzött Európában. Becslések szerint Európa lakosságának 30-60%-át pusztította el, ezzel 1400-ra a világ népességét 450 millió főről 350–375 millió főre apasztva. A kontinens népessége csak 150 év múlva állt helyre.)

1494-ben Krakkóban tűzvész pusztított, amelyért a város keresztény lakossága ismét a zsidókat tette felelőssé. Kisebb-nagyobb pogromok követték egymást, valamint megtiltották számukra a város falain belüli letelepedést. Egy évvel később János Albert király a keresztény támadások miatt Kazimierzbe telepítette az egész zsidó lakosságot. Kétszáz év alatt körülbelül 4500-ra duzzadt a város zsidó lakainak száma. Aránylag biztonságos fészeknek számított Európa nagyvárosai között, és a lengyel–magyar kereskedelem is innen virágzott fel. A városrészt hivatalosan *Oppidum Judaeorum*nak hívták, és falakkal vették körül, melyeket 1822-ben bontottak le. A keleti részen a gazdagabbak, máshol a vallásosabbak éltek. Az egész területen több mint százhúsz zsinagóga és imaház működött, ha-

sonlóan az egykori budapesti zsidónegyedhez, ahol szintén rengeteg apró imaház volt.

A település ettől kezdve sok iparosnak, kereskedőnek, mesternek és művésznek adott otthont. A zsidók Kazimierz területének kb. az egyötödét lakták, de a lakosoknak nagyjából a felét tették ki. Az évszázadok során ez a településrész lett a lengyel zsidóság szellemi és kulturális központja, ahol több híres hittudós tevékenykedett.

Kazimierz fejlődése a XVII. században tört meg, amikor a királyi udvar Varsóba költözött, így a mesterek, művészek elvesztették a jövedelmező megrendeléseket. A svédekkel vívott háborúk során a várost a szemben álló felek egyaránt kifosztották, a polgárokat megsarcolták. A lengyel állam összeomlása után a település osztrák uralom alá került, és Krakkó egyik érdektelen elővárosává vált.

Kazimierz a XVIII. század végén, miután az osztrák hatóságok a falak lerombolására adtak utasítást, elveszítette önállóságát, és 1791-ben a folyamatosan növekvő Krakkó részévé vált. A zsidó lakosság ekkor engedélyt kapott arra, hogy Krakkó bármely pontján letelepedjen, és a módosabbak el is költöztek a túlzsúfolt Kazimierzből a városközpontba. A területen elsősorban a szegényebb és az ultrakonzervatív zsidók maradtak. A XIX. században a várnegyed és a kerület közötti Visztula-ágat feltöltötték.

1941-ben, Lengyelország náci megszállása után a németek a Kazimierztől délre, a Visztula másik partján fekvő Podgórze kerületben alakították ki a gettót, itt működött Oskar Schindler híres gyára is, amely először pusztán kihasználta a zsidó munkaerőt, később azonban sok zsidó menedékévé vált. Krakkó 60-68 ezres zsidó lakosságát 1943-ban elhurcolták, először Podgórze gettójába, majd túlnyomó többségüket a közeli megsemmisítő táborokban, köztük Auschwitzban pusztították el. A túlélők közül alig néhányan tértek vissza: a hitközség a hetvenes években csak hatszáz főt számlált, a kilencvenes évek elején százötvenet, ma talán száztízet, ami egyébként lassú gyarapodást jelent a korábbi évekhez képest.

A kerület épületei és közművei súlyosan megrongálódtak a háborúban, de Kazimierz még ma is őrzi egykori településszerkezetét, a németek ugyanis itt akarták berendezni az „eltűnt faj múzeumát". A múltból számos műemlék épület megmaradt, elsősorban szépen restaurált vallási intézmények – katolikus templomok és zsinagógák – találhatók benne. Több múzeum is üzemel a kerületben: a Piactéren álló Városháza épülete a néprajzi gyűjteménynek ad otthont, míg a régi villamosremízben műszaki kiállítás várja a látogatókat. A lengyelországi zsidó örökségnek pedig a galíciai zsidó múzeum állít emléket. Kazimierz kiemelkedő eseménye az 1988 óta évente, júniusban vagy júliusban megrendezett Zsidó Kulturális Fesztivál, amely egy héten át, szombattól vasárnapig tart. Az esemény célja – a résztvevők szórakoztatásán túl – a zsidó kultúra, hagyomány terjesztése.

A város legrégibb zsinagógája az Öreg zsinagóga (lengyelül *Synagoga Stara*), mely ma múzeumként működik. Az 1400-as években épült imahely ma is szinte az ere-

Az Öreg zsinagóga

deti állapotában tekinthető meg. Kis, ortodox elrendezésű zsinagóga három egymásba nyíló szobával, melyek közül a középső az ima helye. A *bima* és a tóraszekrény között pontosan egy oszlop található, mely eredetileg is oda lett építve. A zsinagóga a város eredeti szintjén, pár méterrel a mai utcaszint alatt található, az épület mellett pedig még ma is látható az egykori gettókerítés eredetije. Krakkóban áll a Tempel zsinagóga is, mely 1860–62 között épült Ignacy Hercok tervei alapján a Miodowa utcában. A 1858-ban mór stílusban, Ludwig Förster tervei szerint épült nagy bécsi zsinagóga (magyarul *Tempelgassei zsinagóga*, héberül טמפלגאסה הכנסת בית) másolataként készült el (bővebben lásd *Forrás* VI. évf./2. sz.), csak úgy, mint a bukaresti *Templul Coral* (bővebben lásd *Forrás* VI. évf./1. sz.), vagy a zágrábi zsinagóga, illetve a prágai Spanyol zsinagóga.

A Remuh zsinagóga az 1550-es évek környékén épült, egy telken áll a zsidó temetővel, melytől csupán egy fal választja el. A Remuht, mely a híres, XVI. században élt és alkotott rabbi, Moses Auerbach (ReMa) Isserles, a templom alapítójának fia, a híres csodarabbi után kapta a nevét, melyet ma is használnak. Minden pénteken és szombaton van minjen. A Remuh zsinagóga mellett van a régi temető, Krakkó másik, nagy temetője a folyótól nem messze, a központi pályaudvar mellett található.

Remuh zsinagóga

Mint említettem, Kazimierz és a pesti zsidónegyed között számos hasonlóság van: a pusztuló városi örökség (hiszen nem fordítanak elég pénzt a felújításokra, vagy azok nem a megfelelő helyekre jutnak), a cselekvésképtelen műemlékvédelem (amely szemet huny fölötte, vagy egyenesen megengedi, hogy lebontsák a védelem alatt lévő házakat), továbbá gyanúsan viselkedő városi hatóságok, mindenre kész befektetők és néhány civil, valamint civil szervezet, akik elszántan igyekeznek menteni a menthetőt.

A Szeroka utca, mely inkább hasonlít egy térhez, és ahol Kazimierz hét megmaradt zsinagógájából három, két zsidó temetőjéből pedig az egyik található, a komótosabb mozgású, autentikus élményekre vadászó turistákra specializálódott. (A Szeroka utca az *Élet Menete* című programsorozat is részeként számos megemlékezésnek adott helyet.) A negyed első szolgáltató intézményében, az Arielben az élő klezmerzene, a nehéz bútorok, a menórák, a békebeli csoportképek adják a hátteret a maceszgombóchoz, a *gefilte fish*hez és a töltött libanyakhoz. A hely a *Schindler listája*val futott fel, mert a forgatásról mindenki ide járt enni, a premier után meg a turisták akarták látni, hol ettek Spielbergék. Steven Spielberg a Kazimierzben forgatta ugyanis a *Schindler listája* című filmjének számos jelenetét 1993-ban, habár a gettó és a Press- und Emaillierwerk a városrésztől délre feküdt, illetve működött. A nagy üzletre aztán sokan ráéreztek: a brandet és az üzlethelyiséget például nem túl elegáns módszerekkel nyúlta le a bérbeadó, mire az igazi Ariel működtetője, Wojciech Ornat egy ajtóval odébb üzemelte be a magáét. Tizenhét év alatt négy Szeroka utcai házat járt be, és ma már lengyel-zsidó könyvesboltot is működtet, amelynek Budapesten is van fiókintézménye, a *Massolit Books and Café* a Nagydiófa utcában.

Oskar Schindler lőszer- és zománcedénygyárát most alakítják át kulturális központtá, parkot terveznek a hatvanöt év elteltével is csak egy kővel megjelölt városszéli barakktábor helyszínére, és a szórakoztatóipar és galériaüzlet is lassacskán átcsorog az egykori gettó utcáiba. Az utóbbi években átgyűrűzött ide a turizmus, hiszen az „igazi" holokauszthelyszínek itt, és nem Kazimierzben találhatók.

Felhasznált irodalom

Bednárik András: *Kazimierz két lábon*. Mazsike, 2008/12.

Somlyódy Nóra: *A krakkói zsidó negyed megújulása*. Magyar Narancs, 2009/12.

Váérá

A fáraó és a szabad akarat

Binjomin Zeév

Az zsidó hit egyik alapja a szabad akarat. Az ember szabadon választhat jó és rossz közül, ezzel érdemeket szerezhet, és fejlesztheti magát, így Isten igazságosan ítélheti meg őt: megjutalmazhatja vagy megbüntetheti. Magától értetődik, hogy ha nincs szabad akarat, akkor sem a jutalom, sem a büntetés nem lehet jogos. Emiatt talán az egyik legnehezebben értelmezhető eset a Tórában a mostani hetiszakaszban szereplő eset a Fáraóval, amikor az Örökkévaló így szól Mózeshez: „És én megkeményítem Fáraó szívét…" *(2Móz. 7:3.)*

Sok nagy tóratudós elgondolkozott már ezeken a szavakon. Ezek közül Szfornó (1475–1550, Itália) magyarázata szerint a Fáraó ezzel a „megkeményítéssel" nem elvesztette a szabad akaratát, hanem éppen ellenkezőleg: ezzel jutott hozzá! Képzeljük csak el, hogy első kézből, személyesen tapasztaljuk meg a történelem legnagyobb kinyilatkoztatását! A tíz csapás hihetetlen volt, hagyományunk szerint megfelelt a tíz mondásnak, amellyel a világ teremtetett *(Ávot 5,1)*, fordított sorrendben. A Fáraó körül mindenki pontosan felfogta, hogy mi történik, kivéve magát a Fáraót. A Fáraót így próbálták győzködni az udvarában: „Hát nem tudod, hogy elveszett Egyiptom?" *(10,7.)* Ilyen elsöprő erejű bizonyíték mellett nem számított volna szabad döntésnek a Fáraó részéről, ha beadja a derekát. Egyszerűen más lehetőség nem is lett volna normális, nem lett volna valódi, létező alternatíva.

De ha így van, akkor ez valami egészen rendkívüli dolgot tanít nekünk a szabad akarat természetéről. A szabad akarat egyáltalán nem szükségszerűen valami plusz csodálatos képesség. Ha az állatokhoz hasonlítjuk magunkat, akik teljesen az ösztöneik szerint élnek, teljes egészében fizikai lények, akkor igen, hozzájuk képest többek vagyunk, és ebből a szempontból a szabad akarat plusz dolog. De az angyalokkal szemben, akik tökéletesen spirituális lények, és mindent pontosan tudnak, átlátnak és értenek, hozzájuk képest a mi szabad akaratunk negatív formában jelentkezik. Persze elvileg egy angyal is szabadon eldönthetné, hogy holnaptól mondjuk nem szolgálni fogja Istent, hanem fellázad ellene. Mégsem teszi ezt, mert tudja, hogy semmi esélye, Isten az erősebb. Ez az az információ, amely hiányzik belőlünk.

Tehát a szabad akaratra úgy is lehet tekinteni, mint egyfajta hiányosságra, mint hályogra az ember szemén, ami mérnöki pontossággal kiegyensúlyozza a választási lehetőségeinket. Csak így lehetséges az, hogy a döntés valóban a mi önálló, szabad döntésünk legyen, ne pedig

trivialitás. Ez azonban újabb kérdést vet fel: ezek szerint a szabad akarat célja végső soron a szabad akarat elveszítése lenne? Azaz azért kaptuk a szabad akaratot, hogy önként lemondjunk róla, és minden döntési helyzetben automatikusan azt válasszuk, ami a „főnöknek" tetszik? Valóban ennyire sekélyes lenne a cél?

Nem. Noha a cél ugyanaz, de az odavezető út lényegesen különbözik. Az ember ugyanis nem ér kevesebbet az angyaloknál, sőt bizonyos értelemben többet ér náluk. Az emberben megvan a képesség, hogy önálló erejéből érjen el ugyanarra az angyali szintre. Az emberi élet egy izgalmas, állandó fejlődés útja. A tökéletesen kiegyensúlyozott, 50-50%-ban vonzó választási lehetőségek mindegyike egy-egy csoda, melyet nap mint nap átélhetünk. Ha jobban belegondolunk, ez egyáltalán nem természetes! Ha mindent pontosan értenénk, nem tudnánk a helytelent választani, ha pedig túl sok mindent nem értenénk, akkor a helyes választást nem lehetne jogosan elvárni tőlünk. Az isteni tervezés csodája ez a világ, melyben a kiegyensúlyozott választás által saját érdemekhez és fejlődéshez juthatunk.

Rabbi Bentzion Shafier (TheShmuz.com)
előadásai alapján

Bo

Mózes és a peszáchi áldozat

A szochacsovi rebbe, Rabbi Smuel Bornstein

Az utolsó csapás, az elsőszülöttek halála előtt Isten elmondta Mózesnek és Áronnak a kivonulás előtti éjszakán fogyasztott peszáchi áldozat részleteit. Az erről szóló beszámoló után a Tóra leírja Mózes és a zsidó nép bölcseinek párbeszédét.

„Mózes szólította Izrael bölcseit és azt mondta nekik: »Húzzátok és vegyetek magatoknak családonként egy bárányt, és vágjátok le a Peszáchot.«" *(1Móz. 12:21.)*

„Húzzátok és vegyetek – húzzátok el a kezeteket a bálványimádástól és vegyetek magatoknak egy bárányt a (peszáchi áldozat) micvára." *(Smot Rábá 16:2.)*

A peszáchi áldozatnak ez a vonatkozása nyilvánvalóan alapvető – ez tette lehetővé, hogy a zsidók elszakadjanak az egyiptomi bálványimádástól (melynek tárgya a bárány volt), és helyette Istent szolgálják. De van itt valami érdekes: az áldozatnak ez az aspektusa korábban nem került szóba a szövegben, és Isten sem említette Mózesnek. Úgy tűnik, Mózes maga tette hozzá, anélkül hogy a Teremtő erre utasította volna!

Tudjuk, hogy a zsidó nép Egyiptomban elérte a spirituális tisztátlanság negyvenkilencedik szintjét, amelynél nem süllyedhetett mélyebbre, mert akkor sohasem lett volna kiváltva, ezért is lett a kivonulás korábban, mint ahogy eredetileg tervezve volt. A *tumá* (tisztátlanság) szó etimológiailag a *timtum*mal rokon, amely spirituális lezártságot jelent. Egy tumá állapotban lévő ember tehát nem lesz fogékony a jó spirituális erőkre, sőt teljesen zárt lesz előlük, elveszíti a képességét a fejlődésre, ha szembetalálja magát valami isteni erdetűvel.

A zsidók alacsony szintjének egyik jele az volt az egyiptomi elnyomatásban, hogy nem tudták helyesen használni a beszéd erejét. Az Árizál (Jichák Luria Askenázi, XVI. századi nagy kabbalista rabbi) írja, hogy a peszách szót fel lehet bontani *pé szách*ra, melynek jelentése: „a száj beszél". A kivonulással a zsidók ismét képesek lettek kifejezni magukat, és ismét szabadon dicsérhették az Istent. Ez a mélyebb jelentése annak a hálachának, hogy hálélt kell mondani, miközben eszik a pészáhi áldozatot, a kivonulás minden aspektusáról megemlékezve, és dicsérve az Istent a csodákért.

A probléma megoldása

Ez mind érthető, kivéve azt, hogy hogyan tudtak a zsidók egyszerre csak dalra fakadni, hiszen spirituális szegénységben és a száműzetés által elnémított állapotban voltak? Bölcseink így mondják:

„Egy elszáradt luláv nem használható, mert »a halottak nem dicsérhetik az Istent«." *(Zsoltárok 115:17; Jeruzsálemi Talmud, Szukka 3:1.)*

Aki vagy ami spirituálisan halott (mint a zsidók Egyiptomban majdnem), az nem tudja dicsérni a Teremtőt, egyszerűen nincs meg a kellő érzékenysége hozzá. Ezért tette hozzá Mózes, hogy „húzzátok és vegyetek magatoknak egy bárányt!" A zsidóknak szükségük volt arra, hogy először a megfelelő spirituális állapotba kerüljenek, és csak utána tudták a peszáchi áldozatot levágni.

> *„Aki vagy ami spirituálisan halott […], az nem tudja dicsérni a Teremtőt*

Bölcseink azt mondták: „Mindennel lehet gyógyítani (még ami általában tiltott is), kivéve bálványimádással, szexuális bűnökkel és vérontással…

Nem lehet bálványimádással – ha egy beteg zsidónak azt mondják, hogy menjen el egy bizonyos bálványhoz a gyógyulása érdekében, nem mehet, mert: »Aki isteneknek áldoz, azt chérem (kiközösítés) alá vetik, csak az istennek lehet (áldozni)«. *(2Móz. 22:19.)* Mivel mindenki, aki bálványoknak áldoz, ki lesz közösítve, jobb neki belehalnia a betegségébe, mint ebben a világban kiközösítve lenni…" *(Smot Rábá 16:2.)*

Ha a bálványimádásra adott büntetés ennyire súlyos, akkor ebből az következik, hogy aki távol tartja magát tőle, az eléri az ellenkezőjét – a teljes kötődést Istenhez és a szentséghez. A chérem szó gemátriája 248 – mint az emberi test részeinek száma. Ez azt jelenti, hogy a bálványimádás teljes szennyezést jelent az emberre nézve minden tekintetben. Szemben ezzel, aki eléri az ellenkezőjét, a személyének minden egyes része át lesz itatva szentséggel.

Ezért Mózes azt mondta a bölcseknek, hogy amennyire csak lehet, tartsák távol magukat az egyiptomi bálványimádástól, mert ezért cserébe ők és *klál Jiszráel* (a zsidó közösség) fenséges magaslatokban kapcsolódhatnak a szentséghez, és így lesznek képesek a peszáchi áldozatot a lehető legjobb módon feláldozni, az Istent magasztalva.

fordítás · D. Ch.
forrás · aish.com

Beszélgetés

Felszabadítani saját magunkat

Rabbi Yehonasan Gefen

Ez a hetiszakasz azzal kezdődik, hogy a zsidó nép végre a háta mögött hagyja Egyiptomot. Ahogy közelednek a Sás-tengerhez, meglátják, hogy az egyiptomi sereg üldözi őket. Istenhez könyörögnek, majd belesétálnak a tengerbe és megtörténik csoda: a tenger kettéválik. Miután átérnek, tanúi lehetnek annak, hogy az egyiptomi sereg megsemmisül. Ezen a helyen a Tóra azt írja: „És megsegítette az Örökkévaló aznap Izraelt Egyiptom kezéből; és Izrael látta az egyiptomiakat holtan a tenger partján." *(Shemot 14:30.)* Ibn Ezra itt azt jegyzi meg, hogy ez volt az a nap, amikor a zsidó nép végre teljesen felszabadult az egyiptomiak igája alól. Az egyiptomiaknak való alávetettség érzése nem enyhült még a szabadulással sem. Csak amikor a zsidók látták az egyiptomiakat elpusztulni, akkor tudtak végre megszabadulni a gondolattól, hogy ők a fáraó rabszolgái.

A Hagada leírása az egyiptomiaknak való alávetettségről hasonló dolgot tanít, mint Ibn Ezra. Azt írja: „A fáraó rabszolgái voltunk Egyiptomban; az Örökkévaló, a mi Istenünk erős kézzel kivezetett minket onnan. És ha az Örökkévaló nem vezette volna ki a mi apáinkat, mi és a gyermekeink és a mi gyermekeink gyermekei rabszolgái lennénk a fáraónak Egyiptomban." Felmerülhet a kérdés, hogy mi hogy lehetnénk rabszolgák, amikor az Egyiptomi Birodalom több ezer éve szétesett. Az egyik lehetséges válasz a kérdésre, hogy a Hagada ezt nem úgy érti, hogy fizikailag lennénk még mindig rabszolgák, hanem a lelkünkben lennénk azok, mert nem tudtunk volna megszabadulni attól, hogy olyan népnek lássuk magunkat, amelyet egy másik nemzet irányít.

Ezek a magyarázatok segíthetnek abban, hogy megtanuljuk, hogyan küzdjünk az olyan ellenséges erők ellen, amelyek a hatalmukba kerítenek. Legyenek azok például emberek, akik természetellenes módon irányítanak minket, ártalmas függőségek vagy a *jecer hárá* (rossz ösztön). Az Exodus-történetből az tűnik ki, hogy két szintje van egy rossz hatás alól való kiszabadulásnak. Az első szint az, amikor megszabadulunk annak a rossznak a forrásától, hasonlóan ahhoz, ahogy a zsidó nép elhagyta Egyiptomot. A második szinten megszüntetjük a forrást, ahogy az az egyiptomi sereggel is történt. Csak akkor lehetünk igazán szabadok, ha ezen a második szinten is túljutunk.

Két fontos tanulságot lehet ezekből levonni. Először is fel kell ismernünk, hogy mi melyik szintjét értük el a szabadságnak. Például sokan, akik már évek óta leszoktak a dohányzásról még mindig dohányosként gondolnak magukra. Így figyelmeztetik magukat arra, hogy bármikor visszaszokhatnak, és ezért igyekeznek nem szívni egy szálat se. Ha azonban meggyőznék magukat, hogy már tényleg leszoktak, képesnek éreznék magukat elszívni egy cigarettát, és attól nem szoknának vissza. A második és jóval nehezebb lecke az, hogy az ember törekedjen eljutni a második szintre és végleg megszabadulni a rabigától, hogy végre szabad lehessen.

Erre a két szintre utalhat Rambam is abban a munkájában, amelyben a *tesuvá* (megbánás) szintjeiről ír. Azt írja, hogy *tesuvá*t csak akkor lehet csinálni, ha az ember pontosan ugyanabba a szituációba kerül, mint amelyben előtte elbukott, de a következő alkalommal le tudja győzni a *jécer hárá*t (rossz ösztönt). A *tesuvá* alacsonyabb szintje, mikor egy ember túljut a megbánás négy szintjén, de még mindig nem lenne képes legyőzni a rossz ösztönt abban a szituációban, amelyben egyszer már kudarcot vallott. Az alacsonyabb szint tehát a *jécer hárá* leküzdése, míg a magasabb az attól való megszabadulás és a teljes *tesuvá*.

Csodálkozhatunk rajta, hogy egyáltalán lehetséges olyan erőket legyőzni, amelyek ilyen hatást gyakorolnak ránk. Ez természetesen nem egyszerű, de a tenger kettéválása tanáccsal és példával szolgál, hogyan sikerülhet mégis. Ibn Ezra rámutat, hogy az egyiptomiakat nem a zsidók pusztították el, hanem az Örökkévaló. Ebből azt tanulhatjuk, hogy az ember ereje felett állna teljesen leküzdeni a rossz ösztönöket. Ahogy a Talmud mondja, „az ember megpróbálja legyőzni és elpusztítani minden nap […] és ha Isten nem segítene neki, képtelen lenne rá". Eszerint lényeges dolog az égi gondoskodáshoz fordulni, hogy képesek legyünk legyőzni azt az erőt, bármi legyen is az, amely visszatart bennünket. Azonban az nem elég, ha hátradőlünk és Istenre bízzuk magunkat. Ezt mutatja, hogy amikor Mózes segítségért imádkozott, Isten azt mondta neki, hogy ne imádkozzon, mondja meg a zsidóknak, hogy lépjenek a tengerbe. És csak az első vakmerő lépések után nyílt szét a tenger. Ebből azt tanulhatjuk, hogy lehetetlen legyőzni a *jécer hárá*t Isten nélkül. Mindazonáltal az embernek némi erőfeszítést kell tennie. Ha megmutatja, hogy felkészült rá, hogy megtegye, a többi Isten dolga. Érdemeljük meg mindannyian, hogy ahogy őseink a tengernél, mi is megszabadulhassunk azoktól az erőktől, amelyek hátráltatnak abban, hogy kihasználhassuk a bennünk rejlő lehetőségeket.

fordítás · Bálint Lea
forrás · aish.com

Jitro

A válasz

Rabbi Yisroel Ciner

Hetiszakaszunk az emberiség legegetrengetőbb eseményét tartalmazza, mely elválasztja a zsidóságot a többi vallástól. A legtöbb vallás szerint Isten csak egy vagy egy pár embernek jelent meg. Ők adták tovább Isten szavát mindazoknak, akik elhitték jelenéssel kapcsolatos állításaikat.

A Szináj-hegyi kinyilatkoztatásnak az egész nemzet a tanúja lehetett, több mint hatszázezer húsz és hatvan év közötti férfi, ami azt jelenti, hogy az egész nemzet létszáma körülbelül kétmillióra volt tehető. Itt nem mendemondáról van szó, vagy arról, hogy Isten megjelent valaki másnak, hanem *személyes tapasztalatról*.

Lehet, hogy az emberek nem tudtak olyan kinyilatkoztatásról, amely egyvalakivel történt. Talán csak évtizedekkel később hallottak róla. Viszont kitalálni egy nyilvános és a miénkhez hasonló méretű kinyilatkoztatást lehetetlen. Egy ilyen állításhoz egy elengedhetetlen feltétel szükséges: igaznak kell lennie.

A Talmud Sábbát 68b szakasza tárgyalja a kinyilatkoztatást és a tóraadást megelőző mennyei vitát.

„Rabbi Jehosua ben Levi azt tanította: amikor Mózes felment a mennyekbe a Tóráért, az angyalok megkérdezték az Örökkévalót, hogy mit keres egy emberi lény közöttük.

Az Örökkévaló azt válaszolta, hogy a Tóráért jött.

Az angyalok tudni akarták, hogy oda fogja-e adni húsnak és vérnek azt a kincset, mely a teremtés előtt is rejtve volt? Mi az ember, hogy egyáltalán számításba jön? Az Örökkévaló dicsőségének a mennyekben a helye."

Rabbi Moshe Schwab kifejti az angyalok kérdését. Mi az ember? Szerintük az ember nem érdemli meg a Tórát, mert van szabad akarata. Nem kifejezetten azért utasították vissza egy személyt, mert tudatosan a rosszat választotta. Egy ilyen személyt nem azért utasítanának vissza, mert „ember", hanem azért, mert bűnös. Az angyalok egy olyan személyt utasítottak vissza, aki újra és újra a jót választotta.

Miért utasították vissza? Egy szabad akarattal meghozott döntésben két választás lehetséges. Az angyalok úgy érezték, hogy a rossz választás lehetősége már önmagában is az Örökkévaló becsmérlése lenne. Ezért az angyalok azt gondolták, hogy az ember nem részesülhet a Tórában.

Képzeljük el, hogy a házunkba fogadunk egy embert. Adunk neki ételt, ruhát, menedéket és mindent, amire szüksége van. Évekkel később teszünk neki egy hihetetlen ajánlatot mert bizonyos dolgokat meg kellett tennie az egészsége megtartása érdekében, ő mégsem tette meg őket. Egymillió dollárt ajánlunk neki, ha mégis megteszi. Mire ő azt mondja, hogy jó, majd átgondolja.

Még akkor is ostobának tartanánk ezt az embert, ha a végén elfogadja az ajánlatot. Miért nem fogadta el rögtön?

Az angyalok is így vélekedtek rólunk. Micsoda paprikajancsik! Ezek az emberek komolyan azon töprengenek, hogy kövessék-e az Örökkévaló utasításait, amiért aztán hatalmas jutalmat kapnak? Mi olyan nehéz ebben?

– Válaszolj nekik! – mondta az Örökkévaló Mózesnek. – Meg kell értetned velük, hogy ha az embernek adom a Tórát, abból nem lesz *chilul hásem* (az Örökkévaló meggyalázása).

Ez mind személyes, mind nemzeti szinten érvényes. Minél jobban kiaknázzuk e világ lehetőségeit az Örökkévaló nevének a megszentelésére, annál személyesebben részesülünk a Tórában.

– Félek, hogy a szájuk tüze megéget – mondta Mózes az Örökkévalónak.

Az Örökkévaló azt válaszolta, hogy kapaszkodjon a *kiszé hakavod*ba.

A *kiszé hakavod* az Örökkévaló trónját jelenti, szó szerint méltóságának székét. Amikor azt mondjuk, hogy a *kiszé hakavod* a jámborok lelkéből áll, ezen azt értjük, hogy ők tartják fent az Örökkévaló méltóságát. Úgy tűnik, az Örökkévaló rávezette Mózest az angyaloknak tetsző válaszra.

– Mutasd meg nekik azt az egyedülálló szerepet, amelyet te és néped játszanak majd a nevem megszentelésében!

– Világ Ura, mi van abban a Tórában, amit adsz nekem? – kérdezte Mózes.

– Én vagyok az Örökkévaló, a te Istened, aki kihoztalak Egyiptomból…

– Ti voltatok Egyiptomban a Fáraó szolgái? Mit nektek a Tóra? – fordult Mózes az angyalok felé.

Mózes válasza annyira egyszerű, hogy elcsodálkozunk azon, az angyalok hogyan is gondolták, hogy övék lehet a Tóra. De a Tóra minden világra érvényes, a legszellemibbre és a legkézzelfoghatóbbra is. Ugyanazok a szent betűk mást jelentenek a környezettől függően.

Akkor mi is volt Mózes válasza? Azok a szavak a mi egyiptomi történetünkről az angyalokra is vonatkoznak.

Mózes feleletének a lényege az volt, hogy a fizikai világban a Tóra felemeli és megváltoztatja az embert. Kivezeti őt a saját Egyiptomából és elhozza Szináj-hegyhez. Ez a legnagyobb tiszteletadás az Örökkévalónak. Az angyalok „egy helyben állnak", az ő szintjük statikus. Az ember „halad", változik. Még a buta döntésképtelenségünkkel együtt is, azok a változások, amelyeken keresztülmegyünk a jó választása által, a legnagyobb megbecsülés amelyet az Örökkévalónak adhatunk.

Az Örökkévaló rögtön egyetértett Mózessel, és az összes angyal – még a Halál Angyala is – ajándékot adott Mózesnek. Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy az embernek jutott ez a szerep, mindenki más segíteni akart benne.

Remélem mindannyian megtaláljuk majd a szerepünket a *kávod sámájim* (az Örökkkévaló tisztelete) csodálatos, kozmikus szimfóniájában!

fordítás · Horváth Marcell
forrás · torah.org

Mispátim

Nem idegen közöttünk

Mordechai Kamenetzky rabbi

Hogy éreznéd magad, ha veled tennék? Ez a kérdés rengeteg szakembert foglalkoztat, a gyerekesen szitkozódó óvodapedagógustól kezdve az elvont elméletekkel dolgozó egyetemi tanárig, aki hallgatóit a filozófia rejtelmeire oktatja. E kérdés indokoltsága nemcsak a vacsorákon elhangzó intelmek hangvételét, de a viselkedés aranyszabályait taglaló tanításokat is meghatározza. Első ránézésre úgy tűnik, mintha a Tóra a kérdésével az emberi gyarlóságot akarná ellensúlyozni.

„A jövevényen ne hatalmaskodjál, és ne nyomorgasd azt, mert jövevények voltatok Égyiptom földjén." *(2Móz. 22:21.)* A legtöbb kommentátor szerint a fenti sorok a zsidó hitbe betértekre a *gér*ekre vonatkoznak. Mások szerint akármilyen idegenre érvényesek, legyen szó új szomszédról, egy zsinagóga újdonsült tagjáról vagy egy új osztálytársról. Rási értelmezésében a Tóra figyelmezteti a zsidó népet, hogy ne legyenek dölyfösen elutasítók senkivel, aki a népükhöz kíván csatlakozni. „Végül is az idegen bármikor eszünkbe juttathatja a régi, elfeledett időket, amikor mi is jövevényként raboskodtunk Egyiptom földjén" – magyarázza Rási.

De itt egy érdekes és számomra zavaró kérdés merül fel. A Tóra értékrendje tiszta és emberi elfogultságtól mentes, ezért joggal kérdezzük, számít-e egyáltalán, hogy mi valaha idegenek voltunk, és hogy tapasztalatainktól függetlenül nem eredendően rossz-e a jövevény sanyargatása? Nem lenne-e egyszerűbb, ha a Tóra kimondaná, „ne gúnyold a jövevényt, mert az bűn"? Miért említi egyáltalán meg a Tóra az egyiptomi tapasztalatainkat? Ha Jákob házából rögtön Izrael földjére elindulva azonnal jó élet várt volna minket, akkor helyes volna kinevetni az idegent? Természetesen nem, nem csak a szolgaságunk évei miatt bűn a jövevényt elnyomni! Akkor a Tóra részben miért rossz élményeinkkel támasztja alá e parancsolat erkölcsiségét, amikor azok minket nem befolyásolhatnak?

Dr. Norman Blumenthal rengeteg cikket publikált a holokauszt-túlélők gyermekeinek különleges sorsáról. Anélkül hogy a részletekre bővebben kitért volna, Blumenthal elmesél nekünk egy történetet egy fiatalemberről, akinek az apja tizenhat évesen elmenekült egy náci koncentrációs táborból. Nem rejtőzött sem csűrbe, sem az erdő mélyére, ehelyett inkább egy partizánkülönítményhez csatlakozott. A háború ideje alatt velük élt, evett, és velük együtt vadászott a nácikra. De ez a bátor fiatalember sohasem adta fel meggyőződését és kapcsolatát a zsidó hittel. Apja, aki addigra nagyon sikeres üzletemberré vált és aki oszlopos tagja volt az Amerikai Zsidó Közösségnek, egy napon felé fordult, és közölte vele, hogy a fiú könnyű élete most véget ér, és hozzá hasonlóan a gyermekének is meg kell tanulnia, hogyan boldogulhat a nemzsidók világában. Olyan egyetemre iratta be fiát, mely az Egyesült Államok déli részén helyezkedett el, ahol olyan ritka a zsidó, mint a fehér holló. Az idegen környezetben a fiatalember hónapokig gúnyolódásnak, zaklatásnak volt kitéve, végül idegösszeroppanást kapott, évekig járt pszichológiai kezelésre mire felépült belőle.

De a történetet talán másképp is értelmezhetjük. A bölcsek szerint egyiptomi rabságunk bár kellemetlen, de szükséges volt, mert a szegénység börtönében megacéloztuk a hitünket, a felénk záporozó élcelődések megerősítették elszántságunkat. Szorongatottságunk ellenére családokat alapítottunk, és megtartottuk zsidó identitásunkat, és talán ezen élményeknek köszönhetjük, hogy hihetetlen szenvedést voltunk képesek kibírni a történelem folyamán, melyek minden alkalommal a hitünket tették próbára.

Ha eljönne közénk egy Kis Pista, akinek egy átlagos West Virginia-i iroda a munkahelye, és rászánta magát, hogy Mózes népéhez csatlakozzon, az első gondolatunk talán az lenne, hogy letesztelnénk, bírja-e, ha úgy bánnak vele, mint egy zsidóval, hogy olyan bánásmódban részesítsük, mint amilyet az újoncok kapnak a katonai kiképzésen, vagy akár olyan szenvedésnek, elnyomatásnak vetnénk alá, amelyeken mi mentünk keresztül történelmünk során. Végül is nekünk ez a sorsunk. Talán szívesen gúnyolnánk, heccelnénk, merthogy „mi rabszolgák voltunk idegen földön". De a Tóra tiltja az ilyen viselkedést. „A jövevényen ne hatalmaskodjál, és ne nyomorgasd azt, mert jövevények voltatok Égyiptom földjén." Ne kényszerítsük balsorsunk keserű tapasztalatait olyan emberekre, akik számára új az az élethelyzet, amelyben most mi vagyunk. Könnyű prédikálni az újonnan jötteknek, közben saját magunkat tömjénezve, hogy ide „kemény emberek kellenek". Ilyet nem szabad tenni, mert az élet mindenki számára előír egyfajta „tanulási programot", melyet az Örökkévaló egyéni szükségleteinkhez szab. Talán a született zsidóknak Egyiptomban kellett sínylődniük, de könnyen meglehet, hogy a betérteknek egyéb személyes problémáik vannak, melyeket meg kell oldaniuk. Ne szemléljük az egész világot kizárólag a saját tapasztalataink tükrében, saját életszemléletünket az egyedüli üdvözítőnek képzelve, mert nem biztos, hogy amit mi tanultunk, annak más is hasznát veszi, a mi utunk nem biztos, hogy másik embertársunknak is megfelelő.

fordítás · Bujdosó Gyula
forrás · torah.org

Ősz a Midrásában

Koleszár Edith

„Kezdetben" – ezt olvassuk a Tórában. A *berésit* szó kezdetbent jelent. Éppen ennek a hetiszakasznak a hetében érkeztem meg Izraelbe, ami számomra is egy új kezdetet jelentett. Immár lassan több mint két hónapja, hogy megérkeztem Jeruzsálembe, hogy a Masa program keretén belül a Midreshet Rachel v'Chaya Collage Jewish Studies for Women nevű iskolában tanuljak. Az iskola a Shepell's Darche Noam nevű jesivához tartozik Rav Karlinsky vezetésével.

Már évek óta terveztem, hogy hasznos lenne pár hónapot Jeruzsálemben tölteni egy jó iskolában, és Rav Keleti ezt a midrását javasolta, mivel ismeri az intézmény vezetőjét, Rav Yitzak Shurint. A jogi tanulmányaim befejezése után idén ősszel tudtam elkezdeni a programot, és lehetőségeimtől függően maradok tovább. Nagyon szeretem a Midreshet Rachelt és a lányokat, akik idejárnak – legtöbbjük már több ismertebb midrását is megpróbált, mielőtt rátalált a Midreshet Rachelre.

Az iskola komoly hangsúlyt fektet arra is, hogy a lányok megtalálják a helyüket az izraeli társadalomban: minden hivatalos ügyünkben segítenek, telefonokat intéznek, lehetőségünk van sábeszek keretében más ortodox irányzatokat is megismerni, barátságokat kötni más városokban élő családokkal. A tanárok egyenként foglalkoznak velünk, létszámát tekintve ez a midrásá kis létszámú: 30 fő jár ide. A lányok a világ különböző részéről érkeznek: Egyesült Államok, Kanada, Dél-Afrika, Ausztrália és Brazília. Mindegyiküknek komoly háttere van, szombattartó és kóser háztartást vezetett már mielőtt idejött volna, vagy eleve vallásos környezetben született. Házasok és egyedülállók együtt tanulnak, de az iskolának vannak külön házaspároknak szervezett programjai. Az iskolában kezdetektől fogva szeretettel fogadtak, programok sorozata várt már az első héten. Az oktatás nagyon sokszínű és sokoldalú – a szövegközpontú tanulás mellett sokat foglalkozunk kortárs problémák halachikus vonatkozásaival is, vannak külön halachaóráink is és muszár- (etika-) előadások.

A szövegközpontú órákon Chumást (Mózes 5 könyve) és próféták szövegeit dolgozzuk fel. Három különböző szinten oktatnak, én a középső csoportba kerültem a szintfelmérő után. A foglalkozásokon chevrutában (párban) dolgozzuk fel a kiadott szövegrészeket, és az óra második felében közösen összefoglaljuk, hogy miről olvastunk. A hébertanárok folyamatosan a rendelkezésünkre állnak, ha elakadunk a szövegben, és segítenek a kiadott nyelvtani tansegédlet alapján kiigazodnunk a szövegekben. A kortárs problémák halachikus vonatkozásával hétről hétre Rav Manning készül forrásszemelvényekkel az általunk felvetett igények szerint. A gyakorlati halachát Rav David Lerner tartja, aki sajátos humorérzékének köszönhetően sokak abszolút kedvence, gyakran nem rest akár egy fél konyhafelszereléssel érkezni az órákra hogy szemléltesse velünk a különböző gyakorlati halachikus problémákat. Nekem Rebetzen Karlinsky és Rebetzen Shurin a kedvenceim, akik empatikus hozzáállásukkal sokunknak segítettek a beilleszkedésben.

A programok nagyon sokszínűek. Az első hónapban, chesvan 11-én voltunk Rachel sírjánál Rachel ősanyánk *jorcájt*ján, és volt egy közös sábbáton a Midrashával Jad Binjaminban, ahol találkoztam Alexander Benedikttel, aki a Lativ Kolel jó barátja. Jad Binjamin nagyon barátságos és összetartó vallásos amerikai cionista közösség, néhány család Gush Katifból való. Minden család nagyon kedvesen fogadott minket. Novemberben a Chajé Szárá hetiszakasz szombatján lakótársaimmal elzarándokoltunk Hebronba, a szállásunk Kiryat Arbában volt, ahol Sára ősanyánk van eltemetve. Nagyon jó érzés volt, hogy emberek ezrei zarándokoltak el egész Izraelből, hogy részesei legyenek az élménynek. Ugyanakkor ijesztő volt számunkra a Kiryat Arbából vezető út Hebronig, ahol katonák sorfala mögött nézhettünk farkasszemet a helyi arab lakossággal.

Meghatározó élmény volt számunkra amikor a Hámász megkezdte rakétazáporát Izraelre. Sokan félelmükben hazautaztak, de a többség maradt – az iskola vezetése naprakészen tájékoztatott minket az eseményekről. Amikor Tel-Avivot rakétázták, elkezdtünk félni. Azon a péntek reggelen még nyugodtan telefonáltam haza, hogy én Jeruzsálemben vagyok, messze Tel-Avivtól – majd amikor gyertyagyújtás után megszólt a sziréna, nem akartuk elhinni, viszont a lépcsőházba igyekvő szomszédaink látványa erős gyanút ébresztett bennünk, hogy baj van. Azon a sábesz estén a kollégiumba hazaérve mindenki felbontotta, amije volt az *oneg sábesz* (sábesz élvezete) keretében, és elalvás előtt mindannyian nagyobb odaadással mondtuk el a *Smá Jiszráél*t. A következő sziréna pár nap múlva a midrásában ért minket,

éppen a *Nyugati civilizáció és judaizmus* órán, majd a folyosóra kiérve az igazgatónőnk, Mrs. Lynn Finson kiosztotta Thilimet (zsoltárokat), és higgadtan fogadtuk a helyzetet. Az iskola vezetése bíztatott minket hogy térjünk vissza a normális kerékvágásba, de amikor Tel-Avivban busz rob-

bant, Rav Shurin, Rosh Midrasha tanácsára nem használtunk tömegközlekedést egy ideig. Nehéz napok voltak – de éreztük, hogy mit jelent az *áhávát Jiszráél* (a zsidók egymás iránt érzett szeretete), és biztosítva éreztük magunkat hogy ez a legtöbb, amit tehetünk, hogy akkor ott vagyunk, és Tórát tanulunk. Megtanultuk, hogy micvá nem félni és hinni, ami a legnehezebb parancsolat.

Néhány hete meghívást kaptunk Dr. Shira Schmidttől, a Kiryat Sanz-i chászid közösség oszlopos tagjától hogy 10 lány a midrásból nála töltsön el egy közös sábeszt. A hétvége elég gazdag programkínálatot ígért, nem is csalódtunk. Gyorsan peregtek az események: tengerparti szabadidőprogram, videó a klausenburgi rebbéről, szombatfogadás, vacsora után látogatás a rebbe asztalánál. Másnap a reg-

geli ima után ellátogattunk a helyi kórházba, a Laniadóba, amely az előző rebbe támogatásával épült. Lehetőségünk volt helyi asszonyokkal, lányokkal beszélgetni és feltenni nekik a minket leginkább foglalkoztató kérdéseket: hány éves korukban mennek férjhez, hogyan működik náluk a sidduch rendszer (párválasztás), és igaz-e, hogy esküvő után leborotválják a hajukat. Minden kérdésünkre megkaptuk a sajátos válaszokat. Sábesz reggel a rebbe zsinagógájában a rebbe felesége és a helyi asszonyok kitüntetett figyelemmel és nagyon kedvesen fogadtak minket. Éppen egy *bar micva* ünneplésébe csöppentünk bele, és rövidre vágott, dús hajamnak köszönhetően nekem is gratuláltak, mert engem is az ünneplő családhoz tartozónak véltek, (hamar tisztáztuk, hogy nem sheytel – paróka, amivel a férjes asszonyok fedik be a fejüket – van rajtam, hanem a saját hajam, és az amerikai csoporttal jöttem).

Az iskola kollégiumai a Har Nofon vannak, amely egy zömében amerikai vallásosok lakta negyed. Egyik szombaton lehetőségem nyílt elmenni a bostoni rebbéhez, akivel korábbi budapesti látogatása során volt szerencsém találkozni a Deblinger család sábeszi asztalánál és a Lativ Kolelban is. Meghatározó élmény volt, hogy a rebbe otthonában minden istenfélő zsidót szívesen fogad irányzattól függetlenül. Habár férfiak és nők egymástól elválasztva ültek, mégis nagyon otthonosan éreztem magam a rebetzen társaságában. A rebbe időt szakított arra is, hogy a vacsora végén feltett kérdéseimre választ adjon.

Hogy mivel telnek a hétköznapjaim? Az iskola gyakorlatilag minden időmet leköti, a foglalkozások reggel 9 óra előtt kezdődnek, és sokszor este 6-7 órakor érnek véget. Rav Keleti feleségével, Mirával nagyon jó a kapcsolatom, már Izraelbe érkezésem napján meleg vacsorával fogadott, és megágyazott nekem a vendégszobában, azóta is szinte hazajárok hozzájuk, ha egy jó beszélgetésre vagy hazai ízekre vágyom. Hetente kétszer igyekszem eljárni karateedzésre is, van egy külön női csoport a midrásához közeli utcában, ahol sok új kedves barát között még a hézagos hébertudásomat is fejlesztheteem. Külön ulpán nincs, ezért próbálom megragadni a hétköznapi szituációkban rejlő lehetőségeket.

Az oktatás keretében lehetőségünk van *cheszed* programra, ami azt jelenti, hogy heti pár órában kisegítünk egy családot vagy egy szervezetnek dolgozunk önkénteskent. Egy darabig a G'mah nevű szervezetnél önkénteskedtem, ami egy sajátos cserepiacot jelent a rászorulóknak. Ha szabadidőm engedi, egy az utcánkban lakó idős magyar nénit szoktam meglátogatni, aki holokauszt-túlélő – Grandma, ahogy a környezetében mindenki hívja, és úgy érzem mintha az én nagymamám is lenne. Gyakran éjszakába nyúló beszélgetéseink után úgy érzem, hogy a múlt és a jövő találkozott, és üzenetük van egymásnak.

A cheszed egyébként is kulcsszerepet játszik a midrásá életében, gyakran veszünk részt más önkéntes programokban is. A legutóbbi ilyen a chanukai játékgyűjtés volt Har Nofban, ahol először volt lehetőségünk megtapasztalni, hogy működik a gyakorlatban az adománygyűjtés. Odahaza, Magyarországon nem tudnék elképzelni hasonlót, hogy vadidegen családokhoz bekopogjak, és használt játékok után érdeklődjek, vagy cedakát gyűjtsek, de itt, Jeruzsálemben, ez teljesen mindennapos. A sikeres kampány után az összegyűjtött játékok becsomagolása következett éjszakába nyúlóan, amit a midrásá vezetése pizzapartyval könnyített meg a számunkra, így sikerült összekötnünk a kellemeset a hasznossal. Az izraeli emberek általában nagyon kedvesek és segítőkészek, talán Izrael az egyedüli ország a világon, ahol még a buszsofőrök is jó házasságot kívánnak a hajadon lányoknak. Sokszor az az érzésem, hogy itt valahogy többet ér az emberi élet, az emberek jobban odafigyelnek egymásra, és nagyon segítőkészek.

Ebben a tanulási időszakban ellátogattunk a judeai sivatagba, és chanuka keretén belül a közeli erdőbe a Herzlhegynél, és volt pár egyéb program: látogatás a Begin Centerbe, cheszedprogram a Nagy Zsinagógában, látogatás a Shalvában (ez egy speciális igényű gyereknek létrehozott gyermekotthon), és volt egy közös chalakészítés a lányokkal.

Tapasztalatom szerint a Magyarországról érkező lányok számára nehezebb támogatást szerezni tóratanulásra. Ez remélem a közeljövőben változni fog, és több magyar lánynak lesz lehetősége Beezrat Hasem, hogy hosszabb vagy rövidebb időt eltöltsön egy jó lányiskolában, hogy életre szóló élményekkel gazdagodjon, és értékes barátokat találjon a világ minden részéről.

TÖRTÉNELEM

A független királyság provinciává válik

Lengyel Dávid

I. e. 66-ra Róma felszámolta a keleti határain fekvő kis államok jelentette bizonytalanságot azzal, hogy ekkorra leigázta és bekebelezte a Szeleukida Birodalom maradékait is. Eközben Júdeában gyülekeznek a konfliktus viharfelhői, ugyanis Salome halála (i. e. 67) után annak két fia, II. Hyrkanos és II. Aristobulos nem tudnak megegyezni a trónutódlás ügyében, így a két párt között polgárháborús helyzet alakul ki. Az ekkor Júdea határáig terjeszkedett Római Birodalomnak csak az ürügyre van szüksége, hogy bekebelezze a kis Júdeát. Ezt a két herceg meg is adja neki, amikor Pompeiust kérik fel öröklési vitájuk eldöntésére. Pompeius hosszas mérlegelés után a gyenge akaratú II. Hyrkanosra voksol, azonban II. Aristobulos és követői nem hajlandók ebbe belenyugodni, így Pompeius fegyveres segítséget nyújt II. Hyrkanosnak (i. e. 63–40), és római légiók szállják meg az országot. I. e. 63-ban Pompeius háromhavi ostrom után beveszi Jeruzsálemet, ezzel teljes érvényt szerezve Hyrkanos uralmának. Aristobulos fogolyként Rómába kerül, azonban testvére mellé is gondnokot nevezznek ki az edomita Antipater személyében, aki hamar domináns alakjává válik az udvarnak a gyengekezű Hyrkanos fölött. Hamarosan tehát a valódi uralmat Antipater gyakorolta, akinek segítségére volt fia, Heródes is a kivitelezésben. Az Aristobulos-párt még megkísérelt néhány felkelést a római uralom ellen, azonban Antipater és Heródes minden ilyen kísérletet hamar vérbe fojtott. Lényegében kiszolgálták a római uralmat, így a zsidó nép mindkettőjüket gyűlölte. I. e. 40-ben azonban úgy látszott, hogy változás állhat be a fennálló helyzetben, ugyanis a rómaiak ellenségei, a pártusok egészen Júdea határáig nyomultak, segítségükkel Aristobulos egyik fia, Antigonos került a trónra. Antipatert még korábban, egy belső viszály során meggyilkolták, azonban fia, Heródes el tudott menekülni.

Antigonos uralma nem tartott túl sokáig, mert három évvel később, i. e. 37-ben a rómaiak visszafoglalták Júdeát, Antigonost kivégezték, helyére pedig Heródest ültették, aki már sok ízben hasznos szövetségesnek és tehetséges vezetőnek is bizonyult. Heródes vasszigorral teremtett rendet az országban, ugyanis pontosan tisztában volt vele, hogy kevéssé lesz népszerű uralkodó, részben korábbi tettei, részben edomita származása miatt. Heródes nevéhez sok épület és város felépítése fűződik, többek között az új fővárosé, Caesareáé, ahova azonban csak görög lakosokat telepített. Talán a leghíresebb nyom, amelyet Júdeában maga után hagyott, az mégis a Szentély átépítése és megerősítése volt. A gazdaságot ugyan fellendítette, de a pénzt utána nem saját népe javára, hanem görög városok és egyéb szövetségesei támogatására fordította, így sokszor rettenetes méreteket öltött az éhezés az országban.

Heródes uralkodását a kettősség jellemezte. Tetteivel, rendelkezéseivel naggyá és stabilabbá tette az országot, azonban az ellenségeskedés és a gyanakvás folyamatos kísérője volt uralkodásának a zsidók felett. Hogy pozícióját törvényesítse, és kapcsolódjon a Hasmoneus-dinasztiához, elvette Mirjamot, II. Hyrkanos unokáját, akitől született is három gyermeke (korábbi feleségeitől még korábban három fia született). Azonban saját feleségével és fiaival szemben is folyamatos gyanú élt benne, hiszen bennük a Hasmoneus-ház leszármazottait látta. Ez a paranoiás gyűlölködés végül odáig vezetett, hogy összeesküvés vádjával kivégeztette feleségét, annak öccsét, apósát, anyósát és még három Mirjámtól született fiát is, így téve végérvényesen pontot a Hasmoneus-ház történetének végére. Heródes uralmát így egyáltalán nem nevezhetjük zsidó szempontból kellemesnek vagy pozitívnak, és a vasszigor és a véres megtorlások ellenére uralmának utolsó szakaszában mégis a folyamatos zavargások voltak a jellemzők.

Hosszúnak mondható, 33 éves uralom után Heródes végül i. e. 4-ben meghalt, a zsidó nép többségének nagy örömére. Három megmaradt fia (akik nem Mirjámtól születtek) felosztotta egymás között Júdeát, így az ország három részre szakadt. Fiai apjuk gyanakvását és kegyetlenkedéseit folytatták, ám hiányzott belőlük Heródes talpraesettsége és politikai érzéke, így annyi panasszal éltek ellenük római uraiknál, hogy i. u. 6-ra száműzték őket. Júdea mint provincia élére római helytartó (procurator) került, aki a szíriai kormányzó (legatus) és rajta keresztül a mindenkori császár alá tartozott. Azonban mivel Júdea kicsiny és távoli provincia volt, a helytartóság itt felért egy száműzetéssel egy római nyüzsgéshez szokott politikus számára, így az ideküldött helytartók gyakran korrupttá és zsarnokoskodóvá váltak. Emiatt a római vezetés megpróbálta visszaadni a zsidóság számára a királyság intézményét. A jelölt Agrippa (i. u. 41–44.) volt, Heródes unokaöccse, aki szívélyes fogadtatásra lelt vallásos természete és jóakaratú, megértő viselkedése miatt. A pozitív kezdet azonban nem tartott sokáig, ugyanis háromévnyi uralkodás után a király fiatalon meghalt a nép nagy sajnálatára, ugyanis a rómaiak ezután újra bevezették a prokurátori rendszert.

Források

Hahn István: A zsidó nép története
Josephus Flavius: *A zsidók története*

ARCKÉPCSARNOK

Após és vej

G. Sz.

Rabbi Joel Szirkisz (1561–1640) lengyelországi talmudtudós Bách néven vált ismertté a Bájit *Chádás* (kezdőbetűk összeolvasva: Bách) című kommentárja révén. Lublinban született, rabbiként működött Lublinban és Breszt-litovszkban, ahol jesivát is alapított. Aktív résztvevője volt a Váád Árbá' Árácotnak (Négy ország tanácsa), részt vett halachikus tanácskozásokban. Sok híres tanítványa közül Dávid ben Smuel hálévi, a Táz lett a veje. Szirkisz kommentárt írt Rút könyvéhez *(Mésiv Nefes)* és Mose Cordovero *Pardesz Rimonim*jához. A Bách aggódott, hogy Joszef Karo *Sulchán Áruch*ja azt fogja eredményezni, hogy az olvasói nem fogják a Talmudot tanulmányozni. Szirkisz responzumgyűjteményéből képet alkothatunk a korabeli lengyel–ukrán területek gazdasági és szociális helyzetéről, valamint a zsidók és nem-zsidók közti kapcsolatok alakulásáról. Műveiből azt is mondhatjuk, hogy elutasította a túlzott vallási szigorításokat. Ezt úgy fejezte ki, hogy „aki szigorú akar lenni, legyen, de saját magával". Maga is elismerte, hogy fiatalabb éveiben szigorúbban ítélkezett, de az idő múlásával megengedőbb lett.

Rabbi Dovid ben Smuel hálévi, a Bách veje Táz néven vált ismertté *Turé Záháv* című, a *Sulchán Áruch*hoz írt kommentárja után. A Táz átélte a Bogdan Hmelnyickijféle véres lázadást, és Sábtáj Kohén Cvi messianisztikus mozgalmát. Az ő életében vált elismertté a *Sulchán Áruch* mint zsidó törvénykönyv.

1586-ban az ukrajnai Vlagyimirban jómódú családba született. Későbbi élete azonban bővelkedett szegénységben és tragédiákban. Kisvárosok rabbijaként működött, majd Ostrov városában jesivát alapított. Tanítványai ösztönzésére írta meg kommentárját a *Sulchán Áruch* első két fejezetéhez, *Turé Záháv* címmel. Ez hozott számára hírnevet. Ugyanebben az időben jelent meg Vilnában Rabbi Sabtai Cohen (Sách) hasonló kommentárja *Szifszéj Kohen* címmel. A Táz és a Sách barátok lettek, bár véleményük gyakran eltért egymástól Karo munkáját tekintetében. Néhány évvel később közösen adták ki a *Jore Deá*t (a *Sulchán Áruch* 2. része), amelyben Joszef Karo szövege volt az oldal közepére nyomtatva, egyik oldalán a Táz, másik oldalán a Sách kommentárjával. Ezt később kiegészítették más kommentárokkal, de a mai napig megmaradt ez a forma.

A Táz

Hasonló lelkes fogadtatásban részesült a Táznak az *Orách Chájim*hoz (a *Sulchán Áruch* 1. része) fűzött kommentárja, mely később Rabbi Avraham Gombiner (Mogén Avrohom) kommentárjával jelent meg az előbbihez hasonló szerkesztésben, *Mogén Dovid* címmel. Ez a kiadás nagyon népszerű lett, mivel a zsidó mindennapokkal foglalkozik, míg a *Sulchán Áruch* többi része egyéb dolgokat tárgyal, pl. a kasrut, a kóser vágás, házasság és válás stb. kérdéseit.

A kozák lázadás után Lvovban (Lemberg) telepedett le, és folytatta a tanítást élete végéig.

Egyszer a Táz Din Torá (vallási bíróság) elé vitte apósát, a Báchot, mivel a Bách megígérte, hogy a hozomány részeként mindennap ellátja a Tázt hússal, amikor azonban a Bách elvesztette vagyonát, már nem minőségi húst küldött a Táznak, hanem tüdőt, ami sokkal olcsóbb volt. A Táz igazi húst kért, mondván a tüdőt nem lehet húsnak hívni.

Hogy lehet, hogy megvádolta apósát egy kis hús miatt? *Miut táánug*, egy kis élvezet, mondja a Misna. Mennyi? Annyi, amennyi ahhoz kell, hogy a test szolgálni tudja az Örökkévalót. A Táz nem akarta, hogy a hús hiánya miatt kevesebb Tórát tudjon tanulni. Gondolhatjuk, hogy a Bách volt a legbüszkébb vádlott, aki valaha bíróság előtt állt.

A Táz, miután megmenekült a kozák lázadástól, melyben két fiát is elvesztette, névtelenségben és szegénységben élt. Abból élt, hogy a zsinagógát takarította, de nem fedte fel, ki is ő valójában.

A Bách sírja, Mirek Sopek fotója (flickr.com)

NŐI SZEMMEL

Ráchel és Lea • II. rész

Dina Coopersmith

Miért voltak az ősanyák meddők? Mert a Teremtő kívánja az igazak imáját és beszélgetését. Azt mondta: „Ők szépek és gazdagok, ha adok nekik gyerekeket, mikor fogok róluk hallani egyáltalán?" *(Midrás Tanchuma – Toldot 9.)*

Nem könnyű dolog ősanyának lenni! Négyük közül egyedül Leának nem voltak termékenységi problémái, de az is ő volt, aki rendszeresen bevonta az Istent a napi szükségleteibe és problémáiba. Ő ismerte legjobban az ima erejét, amely megváltoztathatja a végzetet. Ezt kellett megtanítania Ráchelnek és nekünk, a leszármazottainak is.

Bilha gyermekei

Ráchel megértette, hogy ahhoz, hogy bármit is kapjunk az életben, az Isten azt szeretné, hogy kérjük azt, és tegyünk erőfeszítéseket is érte („Segíts magadon, az Isten is megsegít!").

Megengedte Jákobnak, hogy elvegye a szolgálólányát, Bilhát, aki két gyereket szült. Ráchel ezt az imáira adott egyenes válasznak tekintette, de volt benne egy kis keserédes íz: „Az Isten megítélt engem, és hallgatott a hangomra, és adott nekem egy gyereket." És Dánnak (megítélt) nevezte őt. *(1Mózes 30:5.)*

Dán Ráchel abbéli küzdelmét jelképezi, hogy befelé forduljon, és a tisztán együttérző perspektívából átváltson olyanra, ahol az ítélet is szerepet játszik.

A következő gyereket Náftálinak (megkötött kötelek) nevezte, utalva arra, hogy az Isten azért teremtette neki ezeket a bonyolult kapcsolatokat, hogy fejlődjön általuk, és tanuljon tőlük, különösen a nővérétől.

Ráchel hatása Leára

Amint Lea dolgai kezdtek rendben lenni, Isten újabb bajt küldött rá, hogy folytassa az imádkozást és a fejlődést: nem született több gyereke. Ráchel áldozata után – amikor Jákobhoz adta a szolgálólányát – Lea rájött, hogy egy nőnek nem kell feltétlenül biológiailag megszülnie a gyerekeit ahhoz, hogy felnevelje őket. Másodlagos terméketlensége miatt újabb módokat keresett arra, hogy építse a zsidó népet. Ő is Jákobhoz adta a szolgálólányát, Zilpát, aki két fiút szült, kiket a jó hírekről nevezett el: Gád (áldás) és Áser (boldogság).

A *dudáim*-epizód

„Reuvén ment, és talált dudáimot (egyfajta virágot) a mezőn, és elvitte az anyjának, Leának. És Ráchel azt mondta Leának: »Add nekem a fiad dudáimjait.« Lea azt mondta neki: »Nem elég, hogy elvetted a férjemet, most a fiam dudáimjait is akarod?« Ráchel azt válaszolta: »Jákob ma veled fog aludni cserébe a fiad dudáimjaiért.«" *(1Mózes 30:14–16.)*

A *dudáim* olyan növény, amelynek termékenységi tulajdonságokat tulajdonítottak, illetve amely afrodiziákum volt. Mindenesetre ez Ráchel újabb kísérlete volt arra, hogy teherbe essen. Lea válasza irracionálisnak és önzőnek tűnik: nem pont fordítva volt? Ráchel válasza is nagyon különös: lemond a férjével való fizikai együttlétről a növényért?

A nehézségből fakad a megbecsülés

Miután Lea oly sokat dolgozott azon, hogy elnyerje Jákob szeretetét, és ebbe a kapcsolatba fektette minden figyelmét, gondoskodását és spirituális energiáját, úgy érezte, hogy most már a házassághoz is „joga" van. Ráchelnek tett különös kijelentése azt jelenti: „Ha már tiéd a szerelme, és nem az enyém, akkor legalább hagyd, hogy én szüljek neki gyerekeket."

Ráchel válasza (melyben „elcseréli" Jákobot a növényre) azt jelzi, hogy túl biztos Jákob szerelmében. A teherbeesést fontosabbanak tartja, mint azt, hogy a férjével és a Teremtővel való szerető kapcsolatot ápolja. Talán ezért kellett még néhány évet várnia, és közben látnia, ahogy Lea egyre jobban elmélyíti kapcsolatát Jákobbal, és gyerekeket szül neki.

„Jákob bejött este a mezőről, Lea kiment elé üdvözölni őt, és azt mondta: »Ma hozzám jössz be, mert fizettem érted (kibéreltelek) a fiam dudáimjaival…« Isten meghallgatta Leát, és ő megfogant, és egy ötödik fiút szült … akit Jiszáchárnak hívott, mert »ez volt a szchárom« (jutalom, fizetség, illetve kibérelni)." *(1Mózes 30:16–18.)*

Lea határozottan köszöntötte Jákobot, és később a gyerek nevében emlékezett meg az esetről. Ez látszólag ellentmond a zsidó nők természetes szemérmének. Ám bölcseink máshogy gondolták: „Aki micvá érdekében hívja a férjét (házastársi együttlétre), az olyan gyermekekre érdemesül, akik még Mózes generációjánál is igazabbak lesznek." *(Talmud – Eruvin 100b.)*

Lea sokat fektetett abba, hogyközelebb kerüljön a férjéhez. Ezt az intimitást minden rendelkezésére álló eszközzel igyekezett kialakítani – büszkeséggel, határozottsággal, szégyenkezés nélkül.

Ráchel ezzel szemben érzi, hogy valami hiányzik a Jákobbal való kapcsolatából, és ezt annak tulajdonítja, hogy nem tud személyesen gyerekeket szülni és közvetlen módon részt venni a zsidó nép létrehozásának küldetésében. Természetesnek veszi viszont, hogy Jákob őt szereti, és őt tekinti az otthona alappillérének.

A természetes erőfeszítéseken túl Lea folyamatosan tesz spirituális erőfeszítéseket is. „Isten meghallgatta Leát" – imádkozott. Ráchel sokat nyerhet abból, hogy szorosan összefonódott a sorsa Leáéval.

Ám Lea sem felejtette el Ráchel érdemét, amely lehetővé tette számára, hogy mindent megkapjon, amit csak kért. Lea is tanult Rácheltől.

Dina és a változás a végzetben (ismét!)

„Ekkor lányt szült, és Dinának (ítélet) nevezte." *(1Mózes 30:21.)*

„Lea magának ítélkezett: ha ez a gyerek is fiú lesz, akkor Ráchel, a testvérem még a szolgálólányokkal sem lesz egyenrangú. Ezért imádkozott a magzat kapcsán, és az átváltozott lánnyá." *(Rási)*

Lea, a Rácheltől eltanult másik-központúság és empátia miatt érezte úgy, hogy nem szabad neki egy hetedik fiút is szülnie. Tudta – hiszen prófétanő volt –, hogy Jákobnak tizenkét fia lesz, belőlük áll fel a tizenkét törzs, és mivel mindkét szolgálólány kettőt szült, és ő maga hatot, a maradék kettőnek Rácheltől kell megszületnie. Lea megértette, hogy nem lenne igazságosRáchellel, ha kevesebb fia lenne, mint a szolgálólányoknak.

Lea ismét az imát használja arra, hogy megváltoztassa a valóságot. Ahogy azelőtt megváltoztatta az elrendelt sorsát, hogy Ézsau felesége legyen, most egy már kifejlett fiúmagzat változott lánnyá. Ezt azzal az elhatározásával érte el, hogy visszaadjon Ráchelnek egy keveset abból a kedvességből, amelyet ő adott neki sok-sok évvel azelőtt.

Gyermekek Ráchelnek – végre

Több tényező egybejátszott ennek a rég várt eseménynek a bekövetkezténél.

„Isten megemlékezett Ráchelről, megnyitotta a méhét, és fia született. Ráchel azt mondta: »Isten összegyűjtötte (ászáf) a megaláztatásomat.« És Joszefnek hívta őt (héberül: hozzá fog tenni), mondván: »Isten hozzá fog tenni nekem még egy fiút.«" *(1Mózes 30:23–24.)*

„Mivel tett erőfeszítéseket (a Bilha- és a dudáim-epizód), Isten meghallgatta az imáját ezután a két erőfeszítés után." *(Szfornó – 1Mózes 30:22.)*

Amint Ráchel keményen elkezdett küzdeni a gyermekéért és imádkozni Istenhez, Ő megemlékezett róla. A Midrás hozzátett még egy tényezőt: „Amikor az igaz Lea állt a Teremtő ítélőszéke előtt, az Isten azt mondta: »ahogy te is könyörültél rajta, úgy én is fogok«. Azonnal – »Isten megemlékezett Ráchelről«." *(Tanchuma – Vajécé 8.)*

Amint a jócselekedetek köre bezárult a két nővér között, és Lea megtanulta a másik segítésére használni az ima és az igazság erejét, Ráchel végre megkaphatta a jutalmát azért a csodálatos jótettért, amelyet akkor tanusított, amikor megosztotta Leával a jeleket az esküvő napján. Isten is jócselekedettel válaszol: akkor adja az áldást, amikor kedvességgel és együttérzéssel fordulunk egymáshoz. Úgy tűnik, Isten arra várt, hogy Lea és Ráchel tanuljanak egymás erősségeiből mielőtt teljessé tette a családot, amely „Izrael háza" lett.

Elhagyják Láván házát

Amikor Joszef felnőtt, Jákob úgy gondolta, elég erős ahhoz, hogy hazamenjen a felségeivel és a gyermekeivel, és szembenézzen a fivérével, Ézsauval. Miután húsz évet dolgozott Lávánnak, aki minden lehetséges alkalommal megpróbálta kijátszani őt, világossá vált számára, hogy az apósának a kemény munkával megszerzett javaira fáj a foga, és itt az idő, hogy elmenjen. Kikérte a feleségei véleményét is.

„Ráchel és Lea így válaszolt: »Van nekünk még részünk és örökségünk apánk házában? Idegeneknek tart minket, mert eladott minket, és elköltötte a pénzünket … Most tedd meg mindazt, amit Isten mondott neked.«" *(1Mózes 31: 14–16.)*

Az ősanyáink Sára és Rebeka nyomát követik, amikor arra bíztatják Jákobot, hogy hagyjon minden rossz erőt a háta mögött, szűrjön ki minden negatív befolyást, hogy jól alapozza meg Izráel népét.

A bálványok és Ráchel halála

„És Ráchel ellopta az apja bálványait." *(1Mózes 31:19.)*

Jákob és a feleségei lopva elhagyták Láván házát minden tulajdonukkal. Ráchel elhozta Láván bálványait is, amelyeket a tevéje nyerge alá rejtett. Talán nem akarta, hogy Láván arra használja őket, hogy ártson Jákobnak és a családjának, hiszen valamiféle jövőmondó- vagy varázslóképességük volt (mint a vudubabáknak). Amikor Láván észrevette, hogy elmentek, és eltűntek a bálványai, utánuk sietett és visszakövetelte azokat.

„Miért loptad el az isteneimet? … Jákob azt válaszolta: Akinél megtalálod az isteneidet, az ne éljen … és Jákob nem tudta, hogy Ráchel lopta el azokat." *(1Mózes 31:32.)*

Amikor egy igaz ember kijelenti, hogy valaki ne éljen, annak nagyon erős hatása van, még ha akaratlanul mondta is. Úgy tűnik, hogy ez a szerencsétlen átok vezetett Ráchel korai halálához, amely nem sokkal ezután következett be.

„Elutaztak Bét Élből, és még volt egy kis távolság Efrátig, amikor Ráchel szült, és szenvedett a vajúdáskor. Amikor kínlódott, a segítője azt mondta neki: »Ne félj, mert ez is fiú.« Amikor Ráchel haldoklott, »a szenvedésem fiának« (ben Oni) nevezte a fiát, és az apja Benjaminnak nevezte (a jobb kezem fia). Ráchel meghalt, és Bet Lechemben, az Efrát felé vezető úton temették el. És Jákob sírkövet állított a sírjára. Ez a jel Ráchel sírján mind a mai napig." *(1Mózes 35: 16–20.)*

Benjámin az egyetlen Jákob tizenkét fia közül, aki Izrael földjén született. „Miért nyugodott az Isten jelenléte Benjámin részén (miért az ő területén épült fel a Szentély)? Mert mindegyik törzs Izraelen kívül született, és ő pedig Izraelben." *(Midrás – Jálkut Simoni 1:957.)*

Ráchel életének ez a szomorú befejezése (még ha elérte is a teljességet a második fia, azaz a tizenkettedik törzs megszületésével) megjelenik Jákob és Ráchel első találkozásakor. Jákob sírt, amikor megérezte a véget. „Jákob megcsókolta Rácheltet, és hangosan sírt." *(1Mózes 29:11.)* „Mert látta, hogy nem lesznek együtt eltemetve." *(Midrás – Beresit Rábá 70:129.)*

fordítás · D. Ch.
forrás · aish.com

KULTÚRA

A zsidók története a kezdetektől a pesti letelepedésig

Toronyi Zsuzsa

November végén a Goldmark terem épületében megnyílt a Magyar Zsidó Levéltár új kiállítása, mely a két korábban megnyitott kiállítás között teremt vizuális és tartalmi kapcsolatot.

Az épület földszintjén a levéltár látogatható látványraktára, első emeletén a családtörténeti kutatóterem, míg a második emeleten az „Itt lakott Rosenthal" című, a pesti zsidónegyed történetét bemutató kiállítás látható. Az új kiállítás a levéltári tereket összekötő tágas, műemlék lépcsőházban épült fel, s amellett hogy szórakoztatóvá teszi a kétemeletnyi lépcsőzést, tartalmilag is összeköti a levéltári gyűjteményt és az annak alapján felépült történeti kiállításokat. A kiállítás tulajdonképpen egy időszalag, melyen a földszinttől a második emeletig megismerhetjük a zsidó nép történetét az egyiptomi kivonulástól a pesti megtelepedésig. Mivel a történelem bőségéhez képest a rendelkezésre álló mindössze negyvenkét lépcső igencsak kevés, ezért nagy körültekintéssel kellett kiválasztani, hogy mi kerülhet be a válogatásba. Az élvezetes és gyümölcsöző viták eredményeképpen meghozott (nehéz) döntések alapján a kiállítás elsősorban azokra a kulturális-társadalmi jelenségekre koncentrál, melyek meghatározók a Pesten letelepedő zsidó közösség életének, társadalmi-kulturális hátterének megismeréséhez. A tablók meghatározó eleme egy-egy évszám, melyhez egy kép és egy nagyon rövid, kétnyelvű leírás tartozik. A negyvenkét tabló anyagát természetesen úgy válogattuk össze, hogy a képek elsősorban levéltárunkból kerüljenek ki, de beemeltük a Zsidó Múzeum néhány tárgyát, az MTA Kaufmann-gyűjteményének két illusztrált héber kéziratát és a középkori tudósok neveit feljegyző lapot a jeruzsálemi Nemzeti Könyvtárban őrzött Frankfurti Memorbuchból is. A levéltári gyűjteményből válogatott tárgyak ugyanakkor eredetiben is megtekinthetők a levéltár látványraktárában, illetve digitalizálva a zsidó örökség bemutatására létrehozott közös európai portálon, a judaica-europeanán. A kiállítás okostelefonra készített változata (melynek qr-kódjai leolvashatók a tablókról) lehetővé teszi a kiállított dokumentumok megtekintését a levéltár online nyilvántartásában, mely többletinformációk mellett a tárgyak további lehetséges interpretációit, esetleg ki nem állított részeinek megtekintését is lehetővé teszi. Virtuálisan belelapozhatunk az imakönyvekbe, vagy követhetjük Tudelai Benjámin útját a térképen. (A lépcsőzés helyett a liftet használók is ezt a változatot érik el a liftben elhelyezett tablón keresztül.) A levéltári polcok és a családkutató dekorációjához hasonlóan itt is találkozunk az internetes kultúrában elterjedt *tag*ekkel. Mivel ez a kiállítás az „Itt lakott Rosenthal" kiállításhoz vezet, mely a pesti zsidónegyed változásait a különböző korszakokból származó térképek és a térképekhez csatlakozó képek és dokumentumok segítségével mutatja be, ezért az időszalagot is topográfiai elemekkel, városnevekkel „tageltük". Ezek az alnyomatként szereplő városnevek olyan területeket idéznek meg, ahol a tabló tartalmához kapcsolódó fontos események történtek az adott időszakban, de részletes kifejtésük a kiállítás bejárható, „offline" változatában nem lehetséges, de a kapcsolódó oktatási programban utalhatunk rájuk.

A kiállítás utolsó tablója (… és a zsidók megérkeztek Pestre…) egyben a Goldmark teremben látható interaktív kiállítás felütése is, hiszen ott a pesti zsidó negyed 1780-as évektől napjainkig húzódó történetét mutatjuk be. A kiállításban elhelyezett interaktív térképekhez jelenleg több mint hatszáz fénykép, festmény, dokumentum és egyéb „lelet" tartozik. Ez a történet azonban – amint a levéltári gyűjtés sem – nem lezárt folyamat: ehhez a válogatáshoz bármikor adhatunk még további képeket és dokumentumokat. Ez azt jelenti, hogy bárki, akinek családjában maradtak ehhez a történethez kapcsolódó emlékek, beleírhatja a nagymamát a történelembe!

A zsidó konyha rejtelmei

GASZTRONÓMIA

Szombati tu bisváti menüsor

Kürti Adrienn

Az idei év különlegessége, hogy a tu bisvát, vagyis a fák újéve péntek este veszi kezdetét. Sokféle hagyomány kapcsolódik az ünnephez, mint például a hét izraeli termény, vagyis a búza, árpa, szőlő, füge, gránátalma, olívabogyó és datolya fogyasztása. Sok helyen egy speciális tu bisváti Haggada alapján tartanak „széder" estéket, van, ahol legalább tizenötféle gyümölcsöt esznek.

Tu bisvát ma már a zsidó Környezetvédelmi nap is, sok helyen ültetnek fákat, és beszélnek a fenntarthatóság és az ünnep kapcsolatáról.

Az alábbiakban egy speciális péntek esti – tu bisváti menüsor receptjei találhatók.

GERSLI- ALIAS ÁRPALEVES

tartalmas húsos recept

Hozzávalók: 1 l marhahúsleves, 20 dkg bab, 20 dkg fehérrépa, sárgarépa, zeller vegyesen, 1 fej hagyma, 10 dkg gomba , 4 evőkanál gersli, 2 l víz, só, bors

A babot egy éjszakán át áztatjuk. Másnap a levesben főtt húst kockára vágjuk, és a lével, valamint a babbal együtt egy óráig főzzük. Hozzáadjuk az apróra vágott hagymát, zöldségeket, gombát és a gerslit. Sózzuk, borsozzuk. Addig főzzük, amíg a hozzávalók megpuhulnak.

CITROMOS-OLAJBOGYÓS MAROKKÓI CSIRKE

húsos recept

Hozzávalók: 1 ek olívaolaj, 1 nagy vöröshagyma, 2 gerezd préselt fokhagyma, 1 ek őrölt paprika, 1 kk őrölt kömény, 1 kk őrölt fahéj, 1 kk őrölt gyömbér, 5 dl csirkeleveslé, 2 kg körüli egész csirke, 1,25 dl zöld olívabogyó

Az egyik citromot 8 részre vágjuk (érdemes biót használni, mert a héjában főzzük meg). Egy lábosban olajat forrósítunk, a vékonyra vágott hagymát üvegesre pároljuk. Hozzáadjuk a fokhagymát és a fűszereket, további 1 percig tovább pároljuk, majd a levest hozzátéve az elegyet felforraljuk. A csirkét lebőrözzük, 8 részre darabolva a lábosba tesszük, rászórjuk a citromgerezdeket. Fedő alatt, alacsony hőmérsékleten 25-30 perc alatt puhára főzzük. A csirkedarabokat egy tálra tesszük, a lábosban maradt szafthoz hozzátesszük a másik citrom levét és az olívabogyókat. Öt percig fedő nélkül, forralva sűrítjük a szószt, majd sóval és borssal fűszerezzük. A szószt rálocsoljuk a tálon levő csirkedarabokra. Mazsolás-aszalt fügés-diós rizskörettel tálaljuk.

PISZTÁCIÁS MUFFIN

egyszerű párverecept

Hozzávalók: 175 g cukor, 1,25 dl szoba-hőmérsékletű margarin, 350 g liszt (fehér vagy teljes kiőrlésű), csipet só, 2 tk szódabikarbóna, 1-1 csipet őrölt fahéj és kardamom, 4 tojás, 2 dl kakiszilvapép (datolyaszilva), 2 dl növényi tej (mandulatej), 1 tk vaníliaaroma, 1,75 dl aprított pisztácia (lehet pirított is), 50 g porcukor

A cukrot a margarinnal habosra kavarjuk, állandó keverés mellett először a száraz hozzávalókat, majd a vaníliát, mandulatejet tesszük az elegyhez. A muffinformákat ¾-ig töltjük, majd előmelegített sütőben 170 C fokon 20-25 perc alatt készre sütjük. Porcukorból és 2 evőkanál vízből cukormázat készítünk, melyet sűrűn megszórunk pisztáciával. Gránátalmás vegyesgyümölcs-salátához kínálhatjuk.

Jó étvágyat!

Az írás a JMPoint a Zsidó Közösségért Közhasznú Alapítvány támogatásával jelent meg.

Még több recept: www.zsidokonyha.hu

A chevrutáról a neveléstudomány szemszögéből

Arató Mátyás

„A tanár az osztály előtt áll, feltesz egy kérdést, és várja, hogy valamelyik gyerek válaszoljon. Többnyire hat és tíz között van azoknak a gyerekeknek a száma, akik nyújtózkodnak a padjukban, és lengetik a kezüket, hogy magukra vonják a tanár figyelmét. Alig várják, hogy felhívják őket. A többiek meghúzzák magukat, lesütik a szemüket, mintegy láthatatlanná szeretnének válni. Amikor a tanár felhív valakit […], akkor az előbb oly lelkesen jelentkezők arcán most csalódás, elkeseredés, boldogtalanság látszik." (Aronson 1999, 247. o.) A diákok tudják, hogy csak egy tekintély van az osztályban, ez pedig a tanár. A cél pedig az, hogy kitalálják, milyen választ vár el. Társaik pedig végső soron nem mások, mint az ellenségeik, akiket le kell győzni, nem pedig együttműködni velük.

Az ember társas lény. A kisgyerek első iskolaéveiben inkább környezetének kiszolgáltatott, mintakövető. A kölyök, a kamasz számára a társakkal való jó viszony érzelmi biztonságának egyik fő forrása. A *kooperatív tanulás* pedig mindennek a figyelembevételét jelenti. A gyerek ilyenkor nem úgy tanul, mintha csak a tanár lenne a tudás forrása (ezt frontális oktatásnak nevezzük), hanem a csoport valamennyi tagjának érdeke, hogy valamit megtanuljanak. Mivel tanulás közben kölcsönösen függnek egymástól, együttműködési képességeik biztosan fejlődnek, baráti viszonyok alakulnak ki köztük, motiváltak közös célok elérésére, s közben fejlődnek kommunikációs képességeik, technikáik. A kooperatív tanulásnak egy módszere a páros tanulás, melynek speciális formája a zsidóságban a *chevruta*.

A chevruta tórai szemszögből való vizsgálatával Szántó-Várnagy Ádám cikke foglalkozik (bővebben lásd *Forrás* III. évf./11. sz.), de maga a tevékenység oktatáselméleti, azon belül tanulásszervezési szempontból is figyelemre méltó, ezért én most igyekeztem a modern neveléstudomány szemüvegén vizsgálni a témát. A Magyarországon elterjedt arámi *chevruta* szó, melynek egyébként a *chavrusa,* illetve *havruta* írásmódja nemzetközileg elterjedtebb, az arámi nyelvből került a héberbe: חַבְרוּתָא, és az arabba: حَوَارِيٌّ, azaz szinte változatlan formában. Jelentése részben szélesebb, részben szűkebb, semhogy egy szóval megmagyarázható lenne, leginkább a „barátság", illetve „társas viszony" áll hozzá legközelebb.

Nahalka István szerint a neveléstudományban Roeders (1998, 65–71. o.) ugyanezt, a többé-kevésbé állandó homogén (azonos sajátosságú) vagy heterogén (a kívánt sajátosság szerint eltérő) tanulópárok együttműködő tanulását tandem módszernek nevezi. A társas készségek és/vagy más (pl. tudás-) területen hasonlók esetében felcserélhetők a szerepek (tanító-tanítvány, döntéshozó, irányító-végrehajtó stb.), a feladatok megoszthatók. A párok között erős, kölcsönös a bizalom, azonos a motiváció, a munkavállalás mennyisége, mértéke, és ezek hatására mindkettőben jelentkeznek, kialakulnak a pozitív változások (pl. fokozódik az önbizalmuk). A törvényszerűen mégis meglevő különbségekkel jól ki tudják egymást egészíteni, bizonyos kérdésekben elfogadják a másik fél kompetenciáját. (A hazai szakirodalomban Nádasi Mária (2003) ezt a változatot páros munkának nevezi.) A feladat megoldásához szükséges képességek, készségek fejlettségében, az előzetes tudás szintjében eltérő tanulók között a szakértő-segítségre szoruló, mentor-gyakornok, korrepetitor-tanítvány viszony szerint alakul a kooperatív tanulás. Itt nem cserélhetők fel a szerepek, a kölcsönös bizalom viszont itt is kialakulhat a „szakértő" pedagógiai érzéke, jól megválasztott módszerei segítségével. Ismert és elfogadott az ilyen jellegű segítség az idegen nyelvek vagy a matematika, a fizika területén is (Nádasi Mária szerint ez a tanulópár). (Nahalka 2006, 86. o.)

Az idő előrehaladtával a jó tanulóból tanító lesz, illetve önállóan is alkalmas lesz a tanulásra, de a tanárok gyakran említik, hogy tanítva a legjobb tanulni. Korrepetálásnál, másoknak való tanulási segítségnyújtás esetén, egy-egy kiselőadásra való felkészüléskor vagy tanulócsoportok tanításakor bárki megtapasztalhatja, hogy a tanítás igencsak próbára teszi a tudást, a „sima tanuláshoz" képest sokkal intenzívebb megértést, lényegesen alaposabb felkészülést igényel. Valójában nincs ebben semmi meglepő. Jól belátható: ahhoz, hogy valaki mással sajátíttassak el valamit, hogy őt juttassam el a tudáshoz, magamnak rendkívül megbízható, alapos, jól mozgósítható tudással kell rendelkeznem.

Hogyan érhető el ez a megbízható, alapos tudás? „A *Pirké Ávot (6:6)* leírja a 48 utat, amely a Tórához elvezet. Ezek közül az egyik az alapos vita a tanulótársakkal

(dikduk cháverim). Aki csak elolvassa a tanulandó szöveget, de nem »köt bele«, nem kezd el rajta vitázni, ezt a lépcsőfokot nem fogja meglépni, így nem fog teljes tudásra jutni." (Szántó-Várnagy, 2012.) A vitának más előnyei is vannak. Ezzel kapcsolatban persze inkább az az élményünk, hogy egymásnak feszülnek az álláspontok, meg akarjuk győzni egymást, és nem is gondolunk arra, hogy közben tanulási folyamat is zajlik. Pedig a vita akár jelentős tanulási eredményeket is produkálhat. „Természetesen nem elsősorban új ismeretek elsajátításában (bár ez sem kizárt), hanem sokkal inkább bizonyos, köztük szociális képességek, készségek fejlődésében, álláspontok, értelmezések kidolgozásában, a vitakultúra formálódásában, egyáltalán megtanulásában stb." (Nahalka 2006, 101. o.)

A chevruta szélesebb értelmezéseként gyakran nemcsak egy páros tevékenységet jelent, hanem az adott oktatási intézményen belül történő sok, akár 100-200 pár egy légtérben történő közös tevékenységét. Gyakori, hogy a párok segítséget kérnek, bele-beleszólnak mások beszélgetésébe. Annak ellenére, hogy már talmudi forrásaink vannak a páros tanulás létezésére, Shaul Stampfer történész szerint ez egyáltalán nem volt egyeduralkodó tanulási módszer egészen a XX. század elejéig. Sőt, még a legnagyobb kelet-európai jesivákban is csak egy volt a lehetséges technikák közül, ugyanis az volt a cél, hogy egy olyan művelt elitebb réteget képezzenek, amelynek nincs szüksége a chevrutára a szövegek tanulmányozásához. Ők a chevrutára úgy tekintettek, mint az olyan gyengébb teljesítményű diákok megsegítésének módszerére, akik lépést tudnak tartani az osztályukkal/csoportjukkal. (Gelfman Schultz.)

Felhasznált irodalom

Eliott Aronson (1999): *A társas lény*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest

Szántó-Várnagy Ádám (2012): *Élesítsük egymást*. Forrás III. évf./11. sz.

Gelfman Schultz, Rachael Havruta: *Learning in Pairs*. (MyJewishLearning.com)

Nádasi Mária, M. (2003): *Az oktatás szervezési módjai*. In: Falus Iván (szerk.): *Didaktika. Elméleti alapok a tanítás tanulásához*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 360–384. o

Nahalka István (szerk.) (2006): *Hatékony tanulás – A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése*. ELTE, Budapest

P. Roeders (1998): *A hatékony tanulás titka*. Budapest, Calibra Kiadó

Simon Por kepe Chevruta a moszkvai Torat Chaim yeshivaban

GYEREKNEVELÉS

A szigor vagy a figyelem a jobb nevelési eszköz?

Panyiné dr. Ábrahám Zita

A kérdés költői és természetesen megválaszolhatatlan, hiszen minden jó nevelési eszköznek meg van a helye és ideje, módszere, intenzitása, amikor és amilyen formában érdemes alkalmazni. És persze van olyan gyermek, akinél az egyik módszer beválik, a másik visszájára fordul.

Azért tettem fel mégis ilyen formában – kicsit provokálóan – a címként szereplő kérdést, mert két példát szeretnék felhozni, amelyben ez a két módszer kicsit egymás ellentételeként jelenik meg, és tanulságul szolgál nekünk, szülőknek.

Smot és folytatásában a Vájéra hetiszakaszból tanulhatjuk ki az egyiket: ezek a szövegek a túlzott szigor következményeire irányítja a figyelmet. A másik, a figyelem (az Örökkévaló figyelme népének szenvedéseire) pedig az egész egyiptomi kivonulás történetét átszövő motívum.

Amikor Mózes és Áron először követeli a fáraótól, hogy engedje el a népet áldozni Istennek, a fáraó kerek perec kijelenti, hogy a nép rest, nem akar dolgozni. Ezért még nehezebbé teszi számukra a munkát. Nem ad többet szalmát a hozzá, de a beszolgáltatandó téglák számát nem csökkenti. A nép haragja természetesen előbb Áron és Mózes felé fordul, de összességében még jobban gyűlölni kezdik a fáraót, még többet sírnak Istenhez a megváltásért.

A fáraó két módszert alkalmaz a történet során. A szigort és az ígérgetést. A történetet ismerjük, egyik sem működött. A túlzott megszorítások ellenálláshoz vezettek, és az egyre panaszosabb nép végül – Isteni segítséggel – elhagyja Egyiptomot. Az elgyötört zsidók már Mózesre sem hallgatnak, tőle sem tudják a vigasztalást fogadni. „Én hallottam Izrael gyermekeinek jajkiáltását, mivelhogy az egyiptomiak rabszolgaságra kényszerítik őket, és megemlékeztem szövetségemről. És mondd meg Izrael fiainak: én vagyok az Örökkévaló és kivezetlek benneteket Egyiptom szenvedései alól … És így szólt Mózes Izrael fiaihoz, de ők nem hallgattak Mózesre a lehangoltság és nehéz rabszolgaság miatt." *(2Mózes 6:5–9.)*

Mi magunk, szülők is gyakran követjük el ezt a hibát. Túl sok korlátot szabunk a gyermeknek, túl magas elvárásokat, túlzott szigort alkalmazunk. S amikor a gyermek lázadni kezd és szófogadatlan, szemtelen, kezelhetetlen vagy hisztis lesz (s még ki tudja, hány jelzőt szoktunk aggatni rájuk), akkor válaszul még nagyobb szigort vetünk be. A lázadás megszűnését reméljük elérni ezzel a módszerrel, és szófogadó, jól nevelt gyermekekről álmodunk. De amit kapunk, az gyakran még mélyebb problémák vagy családunk értékeit és fészkét gyorsan elhagyó fiatal felnőtt. Amikor a gyermek túl sok korlátot érez maga körül, már azt sem hallgatja meg, aki a javát akarja (mint a példában Mózes). Legyen az a korlátot szabó vagy akár a másik, megértőbb szülő. Lehangoltságában csak egy dolog jár a fejében: ki ebből a „pokolból"! Tanuljunk a fáraó hibájából. Ha a gyermek túlzottan megkötve érzi magát, keressünk más módszert, könnyítsünk terhén. Újabb szigorral csak lázadásának tüzét tápláljuk. Ne várjuk meg, hogy már ne tudjon meghallgatni bennünket.

A fáraó túlzott szigorának ellentéte a történetben az Örökkévaló, aki meghallotta Izrael gyermekeinek jajkiáltását. *Mindenkinek szüksége van arra, hogy meghallgassák. Gyermekeknek nem kevésbé.* (Megjegyzés: az Örökkévaló általában Izrael *gyermekeiként* említi a zsidókat.) Akit meghallgatnak, az úgy érzi megértik, és aki úgy érzi, megértik, úgy érzi, értékelik is.

Bár a meghallgatás még nem eredményez bizonyosan megértést és nagyrabecsülést, de fordítva biztos igaz. Akit nem hallgatnak meg, az nem érzi magát megértve és megbecsülve, értékelve sem. Vagyis *az első lépés minden esetre az odafigyelés, a meghallgatás, azzal a valós szándékkal, hogy megértsük a gyermeket.* Ahogy az Örökkévaló tette Izraellel. Meghallgatta jajkiáltásukat és kivezette őket Egyiptomból. Mi is hallgassuk meg gyermekünket, és értsük meg, ha a túlzott szigor jogos ellenállást vált ki belőle, változtassunk módszereinken. Még mielőtt elmenekül tőlünk fizikai, érzelmi vagy spirituális értelemben.

Részletekben felhasznált forrás

Rosally Saltsman: Parenting by the book
Targum/Feldheim, 2003

Trendeli Bölcsőde – a zsidó bölcsőde
www.trendeli.hu

GYEREKSAROK

Mivel is áldhatnálak meg, kis fácska?

Panyiné dr. Ábrahám Zita

Rav Nachman és Rav Jichák együtt étkeztek és természetesen Tóráról beszélgettek. Amikor elbúcsúztak egymástól, Rav Nachman arra kérte Rav Jichákot, hogy áldja meg őt. Hadd mondjak egy példázatot, mielőtt megáldalak – válaszolta Rav Jichák.

Bolyongott egy ember a sivatagban. Étlen, szomjan ment a tikkasztó napsütésben, mikor egy szépséges kis fához ér. A fa lábánál forrás csörgedezett, és igen szép gyümölcsei teremtek. Az ember evett a fa finom gyümölcséből, ivott a forrás vizéből és megpihent a fa terebélyes lombkoronájának árnyékában. Mikor készen állt, hogy folytassa útját így szólt:

„Fácska, fácska! Mivel is áldhatnálak meg? Ha azt mondom, legyen gyümölcsöd finom és tápláló, mintha semmit sem mondanék, hiszen gyümölcseid már most is szépek és finomak. Ha azt kívánnám, csörgedezzen forrás lábaidnál, nem jelentene semmit, hiszem már most is forrás folyik melletted. Ha azt kívánnám, legyél egészséges és terebélyes, nem lenne áldás, hiszen már most is szép nagy vagy, és az árnyékod is ilyen. Mivel áldhatnálak hát meg? Azt kívánom: legyen az az Örökkévaló akarata, hogy minden ültetés, mi belőled származik, olyan legyen, mint Te magad!"

Veled is így van ez, Rav Nachman – folytatta Rav Jichak. Kívánhatnék neked tóratudást, de hiszen már nagy tóratudós vagy. Kívánhatnék neked gazdagságot, de már hál' istennek gazdag vagy. Megáldhatnálak, hogy legyenek fiaid, de már vannak fiaid. Kívánhatnék neked tiszteletet és nagyságot, de hisz mindenki tisztel téged. Azt kívánom hát, legyen az az Örökkévaló akarata, hogy leszármazottaid legyenek olyanok, mint Te magad!

Ez a mese remek alkalmat ad beszélgetésre a következő témákról: tu bisvát, azaz a fák újéve, az áldások mibenlétéről, milyen alkalmakkor szoktunk jókívánságokat mondani másoknak, kell-e alkalom a jókívánságokhoz, miket kívánhatunk másoknak, magunknak és egymásnak a családon belül?

Tu bisvát alkalmához illő másik mesét talál (A magányos mandulafácska) a Lativ kolel honlapján: www.lativ.hu

Forrás · Talmud, Táánit 5b
Trendeli Bölcsőde - A zsidó bölcsőde
www.trendeli.hu

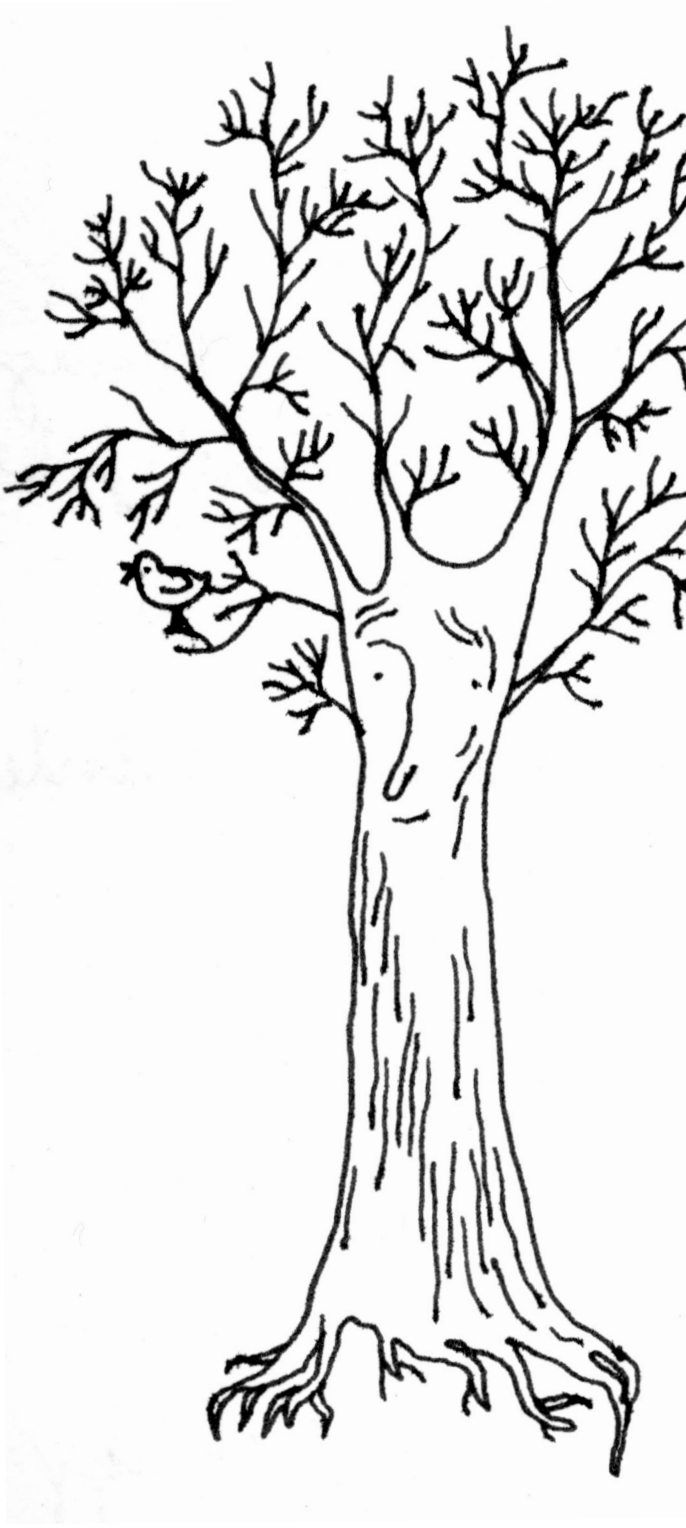

A Lativ kolel februárban is vár minden kedves érdeklődőt.

Vasárnap	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek	Szombat
Február 3.	Február 4.	Február 5.	Február 6.	Február 7.	Február 8.	Február 9.
Mi porosodik egy jó zsidó könyvespolcán? 4. rész – Talmud – babilóniai és jeruzsálemi	**18:15–19:00** • Tanulás kis csoportokban **19:30–20:15** • Keleti Dávid rabbi: Izrael királyai - Salamon	**Hogyan „főzzünk" sábeszkor?** 12. rész	**18:15–19:00** • Balázs Gábor: Sors és szabad választás 2. rész **19:30–20:15** • Keleti Dávid rabbi: Sábát, az alapoktól a 21. századig	**18:00-20:00** **Te légy Rási!** Csütörtökönként megismerkedhetsz a zsidó szövegelemzés módszereivel a Chumás, a Talmud és a Pirke Ávot (Atyák bölcs tanításai) tanulásán keresztül.	**Gyertyagyújtás:** 16.38	**Hetiszakasz:** Mispátim – Sekálim **Szombat kimenetele:** 17.45
Február 10.	Február 11.	Február 12.	Február 13.	Február 14.	Február 15.	Február 16.
	18:15–19:00 • Joszi Dávidovics: Érdekességek a kásrutról **19:30–20:15** • Panyiné dr Ábrahám Zita A három női micva 2. rész „Chálá"	**Hogyan „főzzünk" sábeszkor?** 13. rész	**18:15–19:00** • Hegedűs Pál: Talmudi matematika 2. rész **19:30–20:15**	**18:00-20:00** **Te légy Rási!**	**Gyertyagyújtás:** 16.49	**Hetiszakasz:** Trumá **Szombat kimenetele:** 17.56
Február 17.	Február 18.	Február 19.	Február 20.	Február 21.	Február 22.	Február 23.
Mi porosodik egy jó zsidó könyvespolcán? 5. rész - Zohár és egyéb kabbala könyvek	**18:15–19:00** • Joszi Dávidocs: Tudnivalók a Purimról **19:30–20:15** • Fináli Gábor: A perzsa korszak	**Hogyan „főzzünk" sábeszkor?** 14.rész	**18:15–19:00** • Tanulás kis csoportokban **19:30–20:15** • Keleti Dávid rabbi: Eszter királynő	**18:00-20:00** **Te légy Rási!**	**Gyertyagyújtás:** 17.00	**Hetiszakasz:** Tecáve- Záchor **Szombat kimenetele:** 18.06
Február 24.	Február 25.	Február 26.	Február 27.	Február 28.	Március 1.	Március 2.
Purim	**18:15–19:00** • Domán Sije: ...és a harmadik 2. rész **19:30–20:15** • Fináli Gábor: Zsidók a Koránban	**Hogyan „főzzünk" sábeszkor?** 15.rész	**18:15–19:00** • Dolgozat **19:30–20:15** • Játék	**18:00-20:00** **Te légy Rási!**	**Gyertyagyújtás:** 17.10	**Hetiszakasz:** Ki tiszá **Szombat kimenetele:** 18.14

A változtatás jogát fenntartjuk, pontos, friss információ a honlapon - **www.lativ.hu**.

New York Dental

Már a facebook-on is!
www.newyorkdental.hu

TePe®
We care for healthy smiles

TePeKIDS.com

Az első lépés az egészséges mosolyhoz

Az első lépés az egészséges fogakért a jó fogmosási technika kiskorban történő elsajátítása. A TePe Mini™ fogkefecsaládot a tejfogak hatékony és kíméletes tisztítására fejlesztették ki.

Made in Sweden

A termékek megvásárolhatók a gyógyszertárakban, vagy a Tepe webáruházban:
www.dentshop.hu

Képek a Lativ Kolel Chanuka partijáról

Játssz velünk! – zsidó kvíz

1. Első edény (sábeszkor)
2. Izraeli sivatag
3. A második csapás
4. XVIII. sz-i itáliai kabbalista és filozófus
5. Magyar író, irodalomtörténész, 1945-ben Balfon ölték meg
6. A leggyakrabban idézett tórakommentátor (Dénes szerint a legjobb barátunk)
7. Ebben az országban volt az első gettó
8. Tunéziai sziget, mely zsinagógájáról is híres
9. Híres zsidó filantrópus (Sir Moses...)
10. Rituális metsző

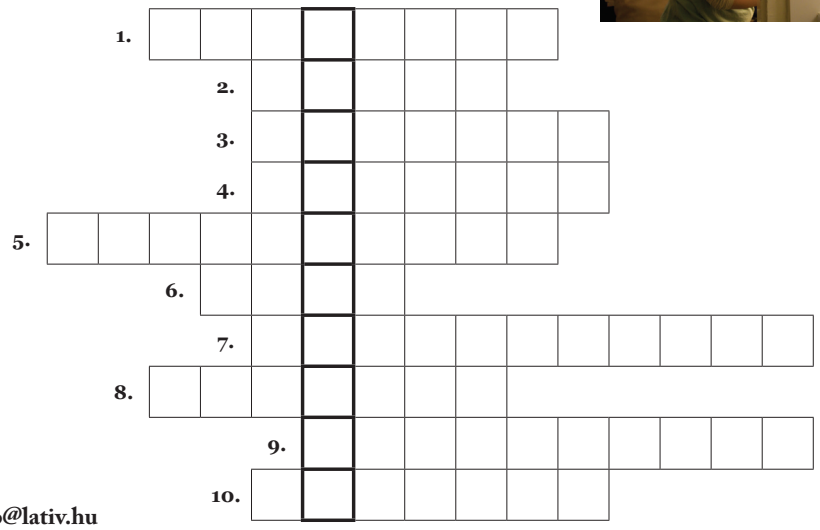

Küldd be megfejtésedet február 11-ig az **info@lativ.hu** email címre! **A helyes megfejtők között értékes nyereményt sorsolunk ki!** A megoldások február 12-től weboldalunkon olvashatók: **www.lativ.hu**

Előző számunk megfejtése: Mágen Dávid
Az előző rejtvény nyertese: Végvári Eszter, Budapest
Gratulálunk a helyes megfejtőknek!

A Lativ Alapítvány működésének támogatói:
• Emberi Erőforrások Minisztériuma,
• Magyarországi Zsidó Örökség Közalapítvány,
• Országgyűlés Hivatala,
• Magyarországi Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség